

[Frontpage]

[Vimmerby stadsbibliotek]

[signum: Stadsbiblioteket Vimmerby]

Kristdala socken.

[blank page]

[1]

Anteckningar
om
Kristdala socken
i
Tunaläns härad
och
Kalmar län
af
Carl Alexander Carlsson

[II]

[signum: Vimmerby stadsbibliotek]

Stockholm

SMEDBERGS BOKTRYCKERI,

1900.

[III]

ÅT MINNET AF

ÖMT ÄLSKADE, ENDA BARNET

EUGEN ALEXANDER.

(F. 1887 ^{12/9}, † 1898 ^{14/10},

STUDERANDE VID KATARINA ALLM. LÄROVERK),

KÄRLEKSFULL OCH PLIKTTROGEN,

ÄGNAS DETTA ARBETE.

(VISHETENS BOK 4: 13, 14.)

[IV]

Eftertryck förbjudes

[V]

Innehållsförteckning:

I. Socknens namn och ålder.....	1.
II. Allmän topografi.....	8.
III. Kommunikationer.....	11.
IV. Geologiska förhållanden.....	14.
V. Jordfynd, fornminnen och urkunder.....	17.
VI. Om befolkningen, dess språk, vidskepliga föreställningar samt seder och bruk.....	37.
VII. Jordbruk och binäringar.....	44.
VIII. Den gamla kyrkan.....	48.
IX. Den nuvarande kyrkan.....	53.
X. Församlingens prästerskap.....	62.
XI. Kyrko- och skolväsendet	73.
XII. Det religiösa och sedliga lifvet.....	77.
XIII. Kommunalväsendet.....	84.
XIV. Socknens gårdar.....	90.

FÖRETAL.

Då ingen utförlig bekrifning från senare tid finnes öfver Kristdala socken och då fosterbygden är kär, antingen man vistas där eller icke, har utgifvaren, som fått tillfälle att i hufvudstadens arkiv forska i många urkunder, ur hvilka upplysningar rörande denna sockens forntid kunna vinnas, härmed velat till allmänheten öfverlämna en sådan.

Jag anser mig pliktig att först och främst uttala min värdsamma tacksamhet till Arkivarien i K. Kammararkivet, *Anshelm Emanuel Afzelius*, för de många värdefulla råd och upplysningar, han alltid på ett mycket tillmötesgående sätt har lämnat.

Äfven står jag i stor tacksamhetsskuld till Kontraktsprosten *Ch. Meurling*, som dels rättat åtskilliga felaktiga uppgifter, dels lämnat meddelande rörande socknens historia under de senaste åren samt ställt till mitt förfogande sina värdefulla genealogiska anteckningar angående släkter, som utgått från Kristdala, och då dessa anteckningar icke allenast upptaga årtal utan äfven data för släktmedlemmarnas födelse, giftermål och död, så har jag låtit äfven dessa inflyta. Helt visst skola de blifva af stort intresse för många af bokens läsare och den tid kan komma, då de äfven kunna få historiskt värde.

Till Hotellägaren N. P. Ekstrand, som verkställt afskrift å de flesta inskriptionerna och äfvenledes tillhandagått med upplysningar, får jag äfven uttala ett vänligt tack.

Stockholm den 12 december 1900.

C. A. CARLSSON.

AF UTGIFVAREN ANVÄNDA KÄLLSKRIFTER.

- Ahnfelt*: L. F. Rääf af Småland och hans litterära umgängeskrets. Bilder från flydda dagar. (Med porträtt.) Sthlm 1879. 8:o.
- Anrep*: Svenska Adelsns Ättartaflor. I — IV. Sthlm 1858 — 1864. 4:o.
- >—: Svenska Slägtboken. I — III. Sthlm 1871—1875. 8:o.
- Bidrag till Sveriges officiella statistik. N) Jordbruk och boskaps-skötsel. XXXIII. Hushållningssällskapens berättelse för år 1897 jemte sammandrag, utarbetadt i Statistiska centralbyrån. Sthlm 1898. 4:o.
- Biographical Dictionary of eminent Scotsmen. Vol. III. London 1872. 4:o.
- [*Botin*]: Utkast till Svenska Folkets Historia. Sthlm. Andra gången uplagdt på Directeuren Lars Salvii Förlag, 1763. 12:o.
- Baelter*: Historiska Anmärkningar Om Kyrko-Ceremonierna, Så wäl Wid den offentliga Gudstjensten, Som Andra tilfällen hos de första Christna, och i Swea Rike; I synnerhet Efter Reformationen til närvarande tid. Andra Uplagan. Sthlm, 1783. Tryckt hos Peter Hesselberg. På egen bekostnad. 8:o.
- Confessio Fidei*: Det är/ Then Christeliga Troos Bekännelse/ som Gudz Försambling i Sweriges Rijke/ alt sedan Ewangelij Sanning först vthi Konung *Gustaf* then Förstes Regementz tiidh i linset vpkom/ allmanneligen trodt och bekänt hafwer/ och bleff änteligen *Anno*1593. vthi Upsala *Concilio* af alle Rijkzens Ständer/ medh Underskriffning och Insigel stadfäst och Confirmerat. Nu på nyt igen — — — — — vplagd/ och af Trycket vthgifwen' allom Christnom til trogen Vndervisning etc. Tryckt j Stockholm/ hoos Henrich Keyzers Enkia. Anno Christi M.DC. LXIII. 4:o.
- Craelius*: Försök till Ett Landskaps Beskrifning uti En Berättelse om Tunaläns, Sefwede och Asbolands Häraders Fögderi, uti Calmar Höfdingedöme, af Fögderiets Häradsfogde, År 1772. Tryckt i Calmar, År 1774. (Med grav. titelblad och 1 karta.) 8:o.

[VIII]

- Dalin*: Svea Rikes Historia ifrån dess begynnelse til våra tider, efter Hans Kongl. Maj:ts Nådiga behag på Riksens Höglofliga Ständers åstundan författad. I —III: 1, 2. Sthlm 1747 — 1762. 4:o. (q. p.)
- Dictionary of National Biography. Vol. LV. London 1898. 8:o.
- Eksjö-ortens kyrkor i bild och text af Eksjö-Tidn. redaktion. Med illustrationer. Eksjö 1895. 4:o.
- Ennes, B. A.*: Underrättelser om det gamla Fylkes-Konungariket Finheden i Småland, innefattande Östbo och Wästbo härader af Jönköpings samt Sunnerbo härad af Kronobergs län. Jönköping 1809. 16:o.
- Forsell*: Sveriges inre historia från Gustaf den Förste, med särskildt afseende på förvaltning och ekonomi. I. Sthlm 1869. 8:o. (p. q.)
- Generalstabens karta öfver Sverige 1875. 1: 100,000. N:o 29 Oscarshamn.
- Geologiska föreningens i Stockholm förhandlingar. IV. Sthlm 1878. 8:o.
- Handlingar rörande Sveriges historia. Konung Gustaf den förstes registratur. Utgifvet af Riks-Archivet genom *Victor Granlund*. I—XVII. 1521 -1545. Sthlm 1861-1896. 8:o.
- [*Hazeliuss*]: Byskomakaren Jonas Stolts minnen från 1820-talet. Anteckningar från Högsby socken i Småland, utgifna från Nordiska Museet. Med 25 träsn. och en karta öfver trakten kring Högsby. Sthlm 1892. 4:o.
- Hildebrand*: Svenska folket under hednatiden. 2:a omarbetade och illustrerade uppl. Sthlm 1872. 8:o.
- Håhl*: Linköpings Stifts Herdaminne. I —III. Norrköping 1846 — 1847. 8:o.
- Jonsson*: Folketro, seder och bruk i Möre under nittonde århundradet. Sthlm 1881. 8:o.
- Kjellman-Göransson*: Sko Socken, Kloster, Kyrka, Egare och Slott. Handbok för resande. (Med 1 lit. pl.) Upsala 1860. 8:o.
- Klingspor*: Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok. 1874 — 1879. Fol.
- Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Calmare Län till Kongl. Maj:t afgifne Fem års Berättelse år 1822. 8:o.
- Kongl. Svenska Wetenskaps Akademiens Handlingar 1825. Sthlm 1826. 8:o.
- Linde*: Sveriges finansrätt. Sthlm 1887. 8:o
- >—: Sveriges ekonomirätt. Sthlm 1888. 8:o.
- Linder*: Om allmogemålet i Södra Möre härad af Kalmare län. Akad. afh. Sthlm 1867. 8:o.
- Löfgren*: Kalmar och Dess Stift i Småland, Landskaps-Beskrifning. Första häft, Historia. Med en illuminerad Charta öfwer Södra delen af Calmar Län. Andra häft., Historia. (Med en karta.) Calmar 1828 — 1830. 8:o. (q. p.)

- Löfgren*: Tjenstemän wid Församlingarne och Läroverken uti Kalmar Stift, från äldre till närvarande tider. (Clerus Calmariensis.) Biografiska Anteckningar, efter Prostarne Frigellii, Löfmans och Fornanders Samlingar ordnade och utarbetade samt med tillägg försedde och utgifne. 1:a, 2:a och 3:e h. (Med 2 lit. pl.) Kalmar 1836-1841. 4:o.
- Mellersta Kalmar Läns Kyrkor i Ord och Bild. Utgifven af Oskarshamns-Tidningens Redaktion. (Oskarshamns-Tidningens Gratisbilaga. Oskarshamns-Tidningen 1897. 4:o.
- Praktiskt geologiska undersökningar inom Norra delen af Kalmar län utförda på bekostnad af länets Norra Hushållsnings-sällskap genom Sveriges Geologiska Undersökning åren 1876 — 1881. Med 2 kartor. Sthlm 1884. 4:o.
- Rogberg* och *Ruda*: Historisk Beskrifning om Småland I gemen I synnerhet Kronobergs och Jönköpings Län etc. Carlsrona 1770. 8:o.
- Rääf*: Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland. I — IV. Örebro 1856 — 1865. 8:o. (V:e delen är utgifven efter författarens död. Norrköping 1875.)
- Schlegel* och *Klingspor*: Den med sköldebref förlånade men ej å Riddarhuset introducerade Svenska Adels Åttartaflor. Sthlm 1875. 8:o.
- Vocabularium Vaerendicum. Praes. *J. H. Schröder*. Auctor *G. O. Hyllén-Cavallius*, Vaerendia-Smolandus. Specim. I — II. Lips. 1837-1839. 8:o. (q. p.)
- Sivers*: Westerwicks Stads Historia Och Beskrifning Uti Trenne Delar Författad. (Med 2 koppargrav.) Linköping, Tryckt hos afl. Gabriël Biörckegrens Enka. 1758. 8:o.
- Sjöstrand*: Calmar läns och Ölands Flora. Kalmar 1863. 8:o.
- Stiernman*: Swea och Götha Höfdinga-Minne: Eller En Chronologisk Längd och Förteckning Uppå Öfwer-Ståthållare, General-Gouverneurer, Gouverneurer, Landshöfdingar, Lagmän, Ståthållare och Commendanten I Konungariket Sverige och dess underliggande Land och Herrskaper Tilhopa dragen etc. Sthlm, Tryckt hos Lorentz Ludwig Grefing, på des egen Bekostnad. År 1745. 4:o. (1:a uppl.)
- >—: Swea och Götha Höfdinga Minne. Andra Delen. Sthlm 1835. 8:o. (1:a uppl.)
- Styffe*: Skandinavien under Unionstiden. Ett bidrag till den historiska geografien. 2:a uppl. Sthlm 1880. 8:o.
- Svenska Familj-Journalen. Illustrerad månadsskrift, innehållande Svensk-historiska samt fosterländska Skildringar och Berättelser ur Naturen och Lifvet, Original-noveller, Skisser och Poemer samt uppsatser i Vetenskap och Konst, m. m. XVIII. Sthlm 1879. 4:o.
- Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till Stats-

[X]

- författningens historia under tidehvarfvet 1521—1718. Tredje delen. I. 1593 — 1594. Med understöd af statsmedel utgifven af K. Riksarkivet genom *Emil Hildebrand*. Sthlm 1894. 8:o.
- Sylvander*: Kalmar slots och stads historia i tre afdelningar. I — IX. (Med 28 teckningar i stentryck jämte träsnitt.) Kalmar 1864 — 1874. 8:o.
- [*Södergren*]: Småländska Archivet. Bref och handlingar hörande till Smålands historia. I — III. Wexiö 1853 — 1864. 8:o.
- [*Troil*]: Skrifter och Handlingar til Uppllysning i Svenska Kyrko- och Reformations Historien. I — V. Ups. 1790 — 1791. 8:o.
- Troilius*, S.: Guds och JEsu tjenaresh Tjenst och Lön, Utaf War Dyre Frälsares ord i Matth. 25 Cap. 21 wers. Uti En Christelig Predikan öfver Then — — — Högberömlige — — — Probst och Kyrkoherden Mag. *Jacob Strangh*. Westerås 1758. 4:o.
- Wieselgren*: Ny Smålands Beskrifning inskränkt till Wexiö Stift. I — III (jämte bihang). Wexiö 1844 — 1846, Jönköping 1847. 8:o.
- Wrangel* och *Bergström*: Svenska Adelns Ättartaflor ifrån år 1857. I—II. Sthlm 1897 — 1900. 8:o.

HANDSKRIFTER.

Kongl. Biblioteket:

Brocmannii Territoria Smolandiae olim ad Dioc. Line, pertinentia.

(N:o 15.) Fol.

Klerckers genealogiska anteckningar. Fol.

Lagergren: Strödda anteckningar isynnerhet rörande Småland. Fol.

Ransakningar om Antiquiteterna 1667 — 1684. II. (Småland.) Fol.

Salvius: Samlingar om Småland.

Tilas: Sockne-Skrifwaren, eller Swenske Resesamlingar. II. 4:o.

Kongl. General-Landtmäteri-Contontorets arkiv:

Kartor och beskrifningar öfver storskiftesdelningar och laga skiften
m. m. inom *Kalmar län utom Öland*. E2 — E81. Stor fol.

Kongl. Kammararkivet:

Arfved Hanssons Copiebook för Calmar Län Anno 1635. Fol. (Utgör 1:a delen af Calmar läns Copiebok, som omfattar I—III.)

Jordeböcker för Småland (Aspelands, Sevede och *Tunaläns* härad) åren 1538 — 1795. (Häraf saknas flera för Tunaläns härad, hvarvid särskildt nämnes 1561, 1563, 1565, 1573, 1577, 1593 m. fl. jämte räakenskaperna för Tunaläns härad för åtskilliga år.)

Qvarn-Commissions Protokoller för Calmare Län. Fol.

Reduktions-Jordeboken för Calmar län 1686. Fol.

Sandberg: Handlingar rörande Svenska Kameralväsendet. Fol.

1620 års Boskaps-Längder för Småland. Fol.

1691 års Calmar Lähns Copiebok. Fol. (Utgör 3:e delen af Kalmar 1. kopieböcker.)

Taxeringslängder för Tunaläns härad. Fol.

Tiondelängder för Småland. Fol.

Kongl. Kammarkollegium:

Jordeböcker för Kalmar l. och Öland åren 1805, 1825 och 1880. Fol.

Jordransakningsprotokoller för Tunalän år 1777. Fol.

Kristdala kyrkas arkiv:

Gåfvobref till Kristdala prästgård af 1462. (Afskrift). Fol.
Räkenskapsbok 1671. Fol.
Skriftliga anteckningar om Kristdala och därifrån utgångna släkter
af *Ch. Meurling*.

Kongl. Riksarkivet:

Akad. Cancellor —o. Consist.-Akad. i Ups. 1719 — 1732. Fol.
Biographica. Fol.
Domböcker: Småland 1548 — 1616. 4:o.
Domböcker för Norra och Södra Tjusts och Tunaläns häradsrätt åren
1624, 1625, 1626, 1628, 1630-1633, 1635-1642, 1644-
1649. 4:o och fol.
Domböcker för Tunaläns häradsrätt 1651 —1735. Fol. (Häraf
saknas åtskilliga, hvadan förteckningen öfver desamma ej synes
vara korrekt.)
Förteckning öfver Riksarkivets pappersbref. 8:o.
Linköpings Consistorium 1635 o. f. Fol.
Livonica. Fol.
Regesta Diplomatica medi aevii. 8:o.
Riksregistraturet.
Smålands Cavalleri 1675 — 1692. Fol.
Topographica. Krigsdala s:n. Fol.
Topographica. Mörlunda s:n. Fol.
Ups. Kanslers-Embetets handlingar 1703 — 1712. Fol.

**Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-
Akademiens arkiv:**

[*Ihrfors*]: Smolandia Sacra. Tom I. 4:o. (Kristdala kyrka finnes
afbildad i en handritning å fol. 130.)
Kristdala s:n. Fol.

I. Socknens namn och ålder.

Den babyloniska förbistring, som särskildt i forna tider rådde i afseende på sättet att skriva socknens namn, är ingalunda ringa. Genom en grundlig undersökning af urkunderna är det dock möjligt att med ganska stor sannolikhet bestämma, hvilket som är det riktigaste stafningssättet, ehuru meningarna härom varit ganska delade. Följande många olika stafningssätt å namnet meddelas för att härigenom söka ådagalägga, hvilket som är det riktigaste. Socknens namn har nämligen skrivits på följande sätt:

Cristdala (1358, enligt Styffe); »vtaff Crestalle 1) Sokenn kiött xx j (20l) pund, bröd v j (5¹/₂) tunnor» (utgjorde socknens gård till Kalmar slott 1536); Crisdale och Cresdala (1538); Chrissdaal och Chriszdaal (1546); Cristdall (1556); Kristdall (1559); Cristdal (1560); Kresthdalla (1565); Krestdala (1567); Krisdala (1568); Christdala (1569); Chrestdala (1570); Krisdaall och Kristedala (1572). Sistnämnda års tionde-register är attesteradt af »Amund Olsson pastor till Chrystal» (sannolikt en felskrifning för Chrijstal, hvilket stafningssätt äfven förekommer). Vidare skrefs det Kristhdala (1574); Kristdala (1575) d. v. s. alldeles såsom det med rätta skrives i nutiden; Chrijstala (1577); Kristala (1578); Kristalla (1579); Kristall (1581); Chrissdalla (1586); Christdalla (1588); Kridzdala (1589). År 1593 förekommer för första gången det omtvistade ordet »krig» i församlingens namn; s. å. under-

1) Småland 1533 n:o 1. Kammararkivet.

tecknades Upsala mötes beslut af *Nicolaus in Krijghzstadh* 1) bland »capellanerna i Tiust», men enligt en annan och nyare uppgift 2) *Nico(laus)* i *Chrisdall*; *Crisdal* (1604); *Chriszdala* (1609); *Christala* och *Krigzdala* (1626); *Chrissdahla* och *Krigzdahla* (1649). *Christdala* har hittills varit det mest använda stafningssättet (i nyaste tider *Kristdala*). Det synes hufvudsakligen hafva varit prästerna inom socknen, som särskildt i början på 19:0 århundradet mera allmänt använde namnet *Krigsdala*, men då man icke har kännedom om något forntida krig, som ägt rum inom socknens område, är sistnämnda namn utan tvifvel en omotiverad förvrängning af det ursprungliga namnet *Kristdala*.

Det berättas 3) väl, att uti socknen skall under första reformationstiden (?) ett slag eller en skärmytsling hafva ägt rum emellan hedningarna och de nyomvända kristna, och vid ett ställe utmed vägen, som går mellan kyrkan och Bråbygden, hvilket kallas Munkeklef, skall man hafva funnit stora sporrar och tveeggade värjeklingor, utaf hvilken händelse församlingen skulle hafva fått sitt namn. Emedan de kristna vunno segern, skulle socknen med anledning häraf hafva blifvit kallad de kristnas dal, *Krist-dal*. Andra mena, att namnet skulle kommit af *krig* och *dal*, och att *Krigsdala* skulle vara det rätta namnet 4)

Man har äfven antagit, att vid den hedniska tidens slutperiod ett större antal kristna skulle hafva samlat sig härstädes, och att stället af denna anledning blifvit af de omgifvande hedningarna benämndt de »kristnas dal», hvilket sedan skulle hafva öfvergått till namnet *Chrissdaal*, *Kristdala*. Härvid är dock att märka, att det ingalunda med full säkerhet kan bevisas, huruvida kristendomen vunnit insteg härstädes tidigare eller kraftigare än på andra ställen i orten. Hedendomen, eller rättare *frejadyrkan*, en mot odinsläran fientlig religionskult, härskade härstädes ända till tiden efter 1122, då danske konungen Nils skickade bud till *Sigurd* (Jorsalafararen) och begärde hans bistånd till att låta kristna det hedniska Småland. Han landsteg sedermera (1123) med en krigshär vid Kalmar och in jagade en sådan förskräckelse öfver hela Småland, att folket icke allenast betalte 1,500 *nöt* i brandskatt, utan ock allmänt antog den kristna läran 5), men det dröjde ännu en tid af 40 år, innan kristendomen fullständigt segrade.

Nära nuvarande kyrkan, på Malghults ägor, ligger en höjd, hvarå flera stenkummel blifvit uppförda, hvilka från uråldrig tid kallats *Kritthem* eller *Krithem* (trakten i närheten har blifvit be-

1) *Confessio Fidei*. 1663. R i j.

2) Svenska Riksdagsakter, III, s. 134.

3) *Craelius*; anf. st. s. 93.

4) Prosten Carl Meurling ansåg, på grund af underskriften å Upsala mötes beslut, att detta namn skulle vara det riktigaste, hvarför han äfven använde detsamma. Hans son och efterträdare har däremot varit af annan mening och därför användt den staining, som ofvan angifvits såsom den ursprungliga.

5) *Dalin*; anf. st. II, s. 60, 61.

nämnd *Kritthagarna*). Möjligt är, att någon berömd vikingahöfding eller annan framstående forntida person, som hetat *Kritt* eller *Krite*, därstädes blifvit begrafven, och att församlingens namn kunnat däraf härledas på så sätt, att den nedanför liggande dalen fått namnet *Kritts* eller *Krites dal* (*Kritts-dal*), hvilket namn sedermera undergått förändring i uttalet och blifvit *Chrisdal*, såsom det många gånger förekommer i offentliga handlingar. Folket brukade nämligen fordom gifva en gård eller en by, där någon märkvärdig man bott eller varit född, dennes namn. Anledningen till namnet är således icke med säkerhet känd, men tradition och gamla handlingar tala för, att namnet *Kristdala* är det riktigaste.

Rörande socknens ålder kan ingenting med visshet sägas, och olika uppgifter hafva förekommit. Gårdar, som ligga i densamma, finnas omtalade uti offentliga handlingar från år 1358, som finnas i Danska Geh.-arkivet, hvarur följande må anföras 1): »Joan Dyaekn kallar sig »skilaeman» innaen Siahæraedh» 2), då han d. 14 Juli 1358 utfärdade fastebref å 20 mark jord i Maellingarum ---. Vid samma tid var Bonde Eriksson skilaman i Asbolande, då han d. 14 Juli 1358 gaf Claus Ruske fasta å 36 »spanna sædhe» i Brabodhum (Bråbo i södra delen af Kristdala).» Uti de offentliga arkiven i Stockholm finnas icke så gamla handlingar rörande socknen, och i de diplomatier, som hittills äro i trycket utgifna, nämnes ej församlingen en enda gång, så vidt bekant är.

Under medeltiden tillhörde en del af Kristdala *Aspelands* härad eller *Asboarnes* land och det gamla tingsstället var beläget vid *Gårdveda*; Gardvidhe (1357); Gardhvedhe (1422). — »Forst ar wetandis adt Asboland Haeredt ar aff ålderen Lagdth vdj 2 fierdinghar Nemliga Vierssrum och Myerlunda fierdinger Doglikewaell sere icke fierdingher Lecke store och ej häller lecke manghe skatthe bönder och gardar i Hvarie fierding» 3).

Den äldsta själfständiga jordeboken, som finnes i behåll rörande Kristdala, är från 1545, ty före sistnämnda år finnas endast spridda uppgifter angående socknen inblandade tillsammans med *Hvena* och *Mörlunda* församlingar. Dock finnas icke jordeböcker för denna trakt längre tillbaka i tiden än för åren 1533, 1538 och 1540, då den första allmänna skattläggningen, som nu är känd, tyckes hafva skett sistnämnda år här i trakten. Hvena ligger i Sevede härad, dit Kristdala äfven hörde ända t. o. m. 1544, ehuru jordeböckerna först fr. o. m. 1551 tydligt angifva den sistnämnda församlingen såsom tillhörande Tunaläns härad, dit den allt sedermera hört, ehuru i en kyrklig handling af 1689 Kristdala räknades till Sevede härad 4).

1) *Styffe*: anf. st. s. 184.

2) Sevede härad.

3) Småland 1540 n:o 4.

4) Linköpings Consistorium 1691. Riksarkivet.

Att jordeböckerna för dessa socknar fordom varit gemensamma torde förklaras däraf, att de gamla uppbördsområdena, som kallades »fierdingar», icke alltid vid tiden efter kristendomens införande sammanföll med kyrkosocknarnes gränser. Fyra fjärdingar utgjorde ett helt för sig (folkland) och har ett dylikt fjärdingslag i forntiden sannolikt utgjort ett af de många smårikerna i Småland. Men å andra sidan synes det vara alldeles säkert, att de nya kyrkosocknarna, som bildats i en senare tid, (detta gäller särskildt om Kristdala) hvilkas gränser ej sammanfalla med de gamla *tingssocknarnas*, icke äga något ursprung längre tillbaka i tiden än sedan kristendomens början, som här inträffade ganska sent, nämligen omkring år 1130—1170, ty hendedomen har i denna afskilda trakt varit särdeles starkt befastad. »Mellan 1130, då sista danska korståget företogs mot Kalmar, och 1170, har sålunda Kalmar, Öland och kustbygden af fastlandet fullständigt öfvergått till kristendomen» 1).

Namnet Kristdala har således med all sannolikhet uppstått samtidigt med kristendomens införande i orten, då en ny socken bildades af delar tillhörande tvenne tingssocknar Mörlunda och Hvena fjärdingar. Under den hedniska samhällsförfattningen utgjorde hvarje *tingssocken* en *fjärding* och föreståndaren för ett dylikt område kallades *fjärdingsman*. Tingen kallades *fjärdingsting*.

Följande gårdar uppräknas 1533 i »*Huena fierding*»: Malghult, Systertorp, Bankhult, Lönhult, Hundekulla, Skinshult, Hökhult, Gullhanetorp och Bjälebo. Sevede härad var delad i 4 fjärdingar: Hvena, Vimmerby, Vi och Rumskulla. — »Item är i forme (Huena) fierdingh 8 Sandbor 1 till 2 hesta och 3 tiill enn hest ssom lüdher till Bråhultzs ägor hwilkett Joeen Scriffuere haff:r i forläningh» 2). — År 1538 omnämnes *Cresdala skathe*, som fordom tillhört Mörlunda s:n, Aspelands härad.

Socknens nuvarande område har som sagdt i forntiden tydligen tillhört tvenne olika tingssocknar (fjärdingar), nämligen: af *Hvena* s:n det område, af Kristdala s:n, som i afseende på beskattningen ända till och med år 1540 kallades »*Huena fierding*» samt af *Mörlunda* s:n den del, som år 1538 kallades »*Cresdala skathe*». Detta bevisas äfven däraf, att det år 1358 gafs laga fasta å jord (som uti denna fjärding räknades i *mark*) i Mellingerum, som ligger i norra delen af socknen och som fordom tillhört *Hvena fjärding*, vid dess gamla tingsställe i *Vimmerby*. Samma år gafs vid tinget i *Gårdveda* (det gamla tingsstället för Mörlunda fjärding) laga fasta, å jord (som här räknades uti *spannland*) i Bråbo, Saxtorp och Östantorp, som ligga i socknens sydliga del, hvilken fordom tillhört *Mörlunda fjärding*.

1) *Sylvander*: anf. st. II, s. 205.

2) Småland 1540 n:o 4.

Hvarifrån socknens befolkning ursprungligen har kommit är omöjligt att med bestämd visshet afgöra. Man har gissat, att trakten skulle halva blifvit befolkad genom en inflyttning från Östergötland, hvars gamla landslag under en längre tid var gäl-lande älven i Småland. Andra mena, att befolkningen inflyttat öfver Östersjön.

Det kan älven uppgifvas, att denna trakt fordom tillhörde den del af Småland, som har blifvit benämnd *Verendia* ¹⁾, *Värend* eller också den del, som kallats *Finvedia*, *Finnhaite*, *Finnveden* eller *Finnheden*, som lär komma af anglosaxiskans (fornengelskans) »fen» hvilket betyder kärr, moras ²⁾, men enligt andras mening icke betyder någonting annat än »finnmarken» eller »finnskogen». Härvid är dock att märka, det somliga författare halva ansett, att denna trakt icke tillhört hvarken *Värend* eller *Finnveden*, då återigen andra antaga, att den väl tillhört *Värend* ³⁾, men icke *Finnveden*, som först befolkades af *Hunerna* (*Jöt-huner*, *Jöthuner*), hvilkas gamla rike icke har kunnat omfatta något annat land än östra och sydöstra delen af Småland. Huruvida detta gamla småländska rike sträckt sig så långt upp mot norr som till Kristdala, som ligger ungefär midt emot Ölands nordligaste udde, kan icke med full säkerhet afgöras, ty trakten är föga undersökt i arkeologiskt hänseende. Af dessa sagans *Huner*, som forskare ansett vara medeltidens *Vender* och *Vener*, finnas dock åtskilliga namn i orten, såsom *Hunadelen*, sjön *Hundeln*, hvilken påminner om *Hunerna*. *Hvena*, hvilket i gamla handlingar skrives *Huena*, erinrar måhända i den äldsta formen om både *Vener* och *Huner* ⁴⁾. Namnen: *Hummeln*, *Humlenäs*, *Humleryd* och *Humlestad* påminna måhända om konungaätten »Humbli-linge», som regerade i *Finnveden*. Ofvannämnda folkslag *Jöthunerna* (jättarne) äro sannolikt sydsckandinaviens urinnevånare,

1) *Salavius*: Sami, om Småland. Handskrift i Kongl. Biblioteket. — Af Kalmar 1. uppgifves härstädes, att Norra och Södra Tjust, Tunaläns, Sevede, Aspelands och Stranda härader hafva legat i *Värend*. — Det har fordom varit ganska krångligt i afseende på gränserna i *Smålanden*, som utgjort en samling af smärre områden, hvilka icke sins emellan varit sammanhållna af något starkare band. (*Hildebrand*: anf. st. s. 176.) Smålands indelning i län är dock ganska gammal, ty *Kalmarne föghati* (Kalmar l. utom Tjust) omtalas redan i *Magnus* Erikssons landslag. Några förändringar som skett rörande Kalmar 1. må här nämnas: 1654 10|3 lades några härader, som voro staden Kalmar närmast belägna, till Kalmar l., hvilka togos ifrån Jönköpings och Kronobergs l. Kalmar 1. skildes ifrån Kronobergs 1. 1655 2|7 År 1669 9|12 lades Kalmar och Kronobergs 1. till Jönköpings 1. (*Stierman*: anf. st. I, s. 308—310.)

2) *Lagergren*: Strödda anteckn. isynnerhet rörande Småland, s. 130. Handskr. i Kongl. Biblioteket.

3) Det bör dock anmärkas, att *Värend* i en senare tid förenades med de småländska smårikerna *Finnveden* och *Njudung*, hvarför man följaktligen kan våga påstå, att äfven Kristdala fordom har tillhört *Värend*.

4) *Sylvander*: anf. st. II, s. 83.

hvilka tillhörde den götiskt-huniska folkstammen, som blifvit undanträngd till skogarna och höglandet (Asbolande). Dessa skogsboar betraktas ännu i dag af slättbygdens och floddalarnas befolkning som ett annat folkslag.

Rörande denna ganska invecklade fråga anföres följande:
»En dylik inflyttning till Kalmar läns kustbygd har gått öfver Östersjön och det folk, som här bebyggt landet och infört såväl odlingen af jorden som samfundsbildningen, har varit ett sjöfartsidekande folk, hvilket kommit från de motliggande vendiska kusterna och *utbredt sig från öster mot väster*, följande flodernas och vattendalarnas sträckning. Så visar sig af de äldsta boplatsernas namn och läge förhållandet ha varit i Kalmar län. Från flodernas mynning i sundet gå sambyggnaderna med sina äldsta minnen flodstränderna uppföre emot det inre af landet och bilda inom hvarje floddal ett åbolag eller sambygd för sig, som sträcker sig med sina gränser af utmarker, skogar och åbygder den ena jämsides den andra, hvarför äldsta bygderna ligga tätt slutna kring dessa floder och sålunda följa dalgångarnas sträckning inåt landet. Endast Sevede härad kring Stångån, som mottagit sina innebyggare från Östergötland Stångåfloden uppför, samt höglandet af Aspelands härad, som från småländska höglandet blifvit befolkadt, göra härvid undantag. Innebyggarna i Asboland voro icke elf-folk, som nedsatt sig vid vattendragen, utan voro högländare, som af elf-folket eller grannarna kallas *åsboar* och deras land Asbolande, hvilket namn är den äldsta och ursprungliga benämningen på detta härad. Alla de öfriga sambygdnerna eller åbolagen voro elf-folk eller alfer, som ursprungligen lefde af fisket och jakten och därför också följt floder, större insjöar och vattendrag, som ägt gemenskap med hafvet. Men elf-folket eller ljusalferna tillhörde finska tschuderna och, såsom förut är anmärkt, utgjorde de *Huner*, *Vender* och *Finnar*, som nordiska sagorna om-tala ha inkräktat kustbygden i Sverige» 1).

Det är också ett nästan oemotsägligt faktum, hvilket äfven bristen på fornlämningar bekräftar, att denna trakt, såsom liggande längre upp från hafvet och på ett ganska betydligt afstånd från större strömmar och vattendrag, blef långt senare odlad bygd än t. ex. Öland och Kalmartrakten m. fl. orter, som ligga vid kusten af Östersjön. Härfor talar också bristen på *äldre* allmänna farvägar, ty först efter midten af 1760-talet synes det hafva funnits ordentliga vagnsvägar till kyrkan. Byarnas namn bekräfta äfven detta påstående, ty de ändas merendels på *torp*, *hult* och *ryd*, m. fl. benämningar, som sannolikt tillkännagifva röjningar och uppodlingar i en senare tid än många andra omkringliggande orters första kolonisering.

1) *Sylvander*: anf. st. II, s. 84—85.

[page 7]

Den form och storlek, socknen fick från första tiden, har den bibehållit ända till år 1885, då hemmanet *Åsjög/e* öfverflyttades från Mörlunda till Kristdala, emedan det för detta hemman är vida bekvämare att få tillhöra Kristdala än det från det samma så långt aflägsna Mörlunda.

Kristdala tillhör Tunaläns och Sevede domsaga, fögderi och kontrakt, Tunaläns länsmansdistrikt och Sevede kompaniornåde n:o 35.

II. Allmän topografi.

Kristdala socken gränsar i nordväst till Hvena och, sedan Åsjögle tillkommit, med ett litet hörn älven till Målilla, i väster och söder till Mörlunda, i sydost till Döderhult, i öster till Misterhult samt i nordost till Tuna.

Kyrkan ligger 77,56 meter ¹⁾ (259,4 fot) öfver hafvet, 32 kilometer från Oskarshamn, 43 km fr. Wimmerby, 26 km. fr. Mörlunda, 32 km. fr. Målilla, 31 km. fr. Hultfreds station och 21 km. fr. Hvena station.

Församlingen upptager en areal af 221,4 ²⁾ kvadratkilometer (1,939 kvadratmil). Däraf utgör vattenytan 19,1 kvadratkilometer (0,167 kvadratmil). I topografiskt hänseende företer detta område ett virrvarr af höjder och dälдер. Marken är i ovanligt hög grad söndersplittrad och liknar delvis en sammanträngd skärgård, ehuru större och mindre vattensamlingar i någon mån förminska eller dölja markens naturliga ojämnheter. Några nämnvärda slätter förefinnas dessutom knappast, enär ler- och sandaflagringarna sällan hafva så stor mäktighet, att de på något betydligare område kunna betäcka de uppstigande bergkullarna och grusbackarna. De högst belägna punkterna befinnas inom socknens västra del. Naturen kan väl ingenstädes sägas vara verkligt storartad. Därtill äro höjderna för obetydliga, så att några vidsträcktare utsikter sällan erbjudas. Men det torde vara just dessa egenskaper, som förläna landskapet ett särdeles täckt behag. Det är isynnerhet den täta växlingen af skogklädda höjder, kala bergknallar, leende smärre dalar och buktande vattendrag samt större och mindre egendomar med sina fruktträdgårdar, odlade åkerfält, blomsterprydda ängar och hagar, som meddela åt det hela ett så tilltalande skaplynne. Bergen och de större höjderna äro oftast klädda med barrskog, som bilda en ypperlig bakgrund åt de nedre sluttningarna och dälдерna. De här och hvar spridda smärre kullarna bekransas återigen af löfskog. Denna består mest af björk, därnäst asp och al samt ek, ask och lind. Dessutom påträffas ej sällan vildapeln, rönn, oxel, och lönn m. fl. ³⁾

Bland mindre vanliga växter ⁴⁾ som härstädes förekomma må nämnas:

1) Generalstabens karta. N:o 29 Oskarshamn.

2) Praktiskt geologiska undersökningar inom Norra delen af Kalmar l., s. 3

3) Anf. st. s. 10.

4) *Sjöstrand*: anf. st. — Uppgifter meddelade af kandidat *E. Meurling*.

Lobelia dortmanna, Cichorium intybus (Malghult), Campanula cervicaria (vid Hummeln), Galeobdolon luteum, Chrysosplenium alter nifolium, Lathyrus heterophyllus (Stensö), Vicia silvatica, Geum hispidum, Dentaria bulbifera (Efversnäs), hvarjämte må anmärkas, att Melampyrum nemorosum förekommer i ovanligt stor ymnighet och utgör för betesmarkerna både en prydnad och ett godt foderämne.

Sjöar och vattendrag 1).

	Höjd öfv. hafvet	
	Meter -- -- Fot	
Bredsjön -- -- -- -- --	50,15 -- --	168
Fagersjön -- -- -- -- --	55,49 -- --	186
Fersjön -- -- -- -- --		
Grytsjön -- -- -- -- --		
Gutsjön -- -- -- -- --	49,85 -- --	167
Hummeln -- -- -- -- --	56,98 -- --	191
Hundeln -- -- -- -- --		
Hägern -- -- -- -- --	54,6 -- --	183
Illern -- -- -- -- --	115,71 -- --	387
Kroksjön -- -- -- -- --		
Margölen -- -- -- -- --	58,76 -- --	197
Mosjön -- -- -- -- --		
Mösjön -- -- -- -- --	81,89 -- --	274
Nejen -- -- -- -- --	77,44 -- --	259
Snövålen -- -- -- -- --	99,38 -- --	332
Stensjön -- -- -- -- --	116,09 -- --	391
St. Bråen -- -- -- -- --	67,34 -- --	225
St. Vädern -- -- -- -- --		
Tvingen -- -- -- -- --	53,12 -- --	178
En mängd små gölar -- -- -- -- --		

Det sydligaste af alla inom norra Kalmar län befintliga vattensystemen är ganska vidsträckt och omfattar omkring 491 kvadratkilometer, d. v. s. största delen af Kristdala och nästan hela Hvena socken. Detta vattensystem börjar i sjön *Illern* och går vidare genom sjöarna *Snövålen* och *Nejen*, från hvilken sjö den ansenliga *Virboån* fortsätter sitt lopp nedanför torpet *Stenkullen* under Hägerum och stället *Stensryd* på Röstorps ägor. An är numera uppröjd och sänkt, särskildt mellan *Nejen* och Långgölen, hvarigenom trakten däromkring blifvit mindre pittoresk

1) Generalstabens karta.

än fordom. Så äro t. ex. det gamla ålhuset, nedanför hvilket man kunde meta laxöring, och den gamla dammen ett stycke längre upp åt Nejen numera borttagna. Fortsättande sitt lopp bildar ån ett fall vid inloppet till *Långgölen* Här användes dess vattenkraft af *Röstorps såg*, vid hvilket ställe fordom »sjörået» påstås hafva ofta visat sig, hvarvid särskildt märkts, att ljus brukat brinna om nätterna på den stora stenen, som står på backen i närheten. Det är naturligtvis enligt forntida föreställning alldeles säkert, att samma vattengud äfven visat sig vid *Kvarngården*, där ån, kommande från Långgölen, bildar ett rätt betydligt fall. Härifrån fortsätter ån till sjöarna *Hägern* och *Tvingen* samt bildar vid sitt nedre lopp Tunaläns sydöstra gräns, hvarefter den vid Virbo utfaller i Östersjön. En gren kommer från sjön *Hummeln*.

Det torde vara få socknar i vårt land, som hafva flera sjöar än denna. Anledningen härtill är markens bergbundna och sönderbrutna beskaffenhet, som tvingar vattnet att samla sig i större och mindre bäcken. Strändernas vanligen oregelbundna form, talrika utspringande uddar och inskjutande vikar jämte större och mindre öar och holmar, hindra mången gång en öfversikt af sjöarnas hela yta och följaktligen deras verkliga storlek.

Ehuru, som sagts, insjöarna och vattendragen äro ytterst talrika, lägger dock den skarpt kuperade terrängen hinder i vägen för ordnande af vattenkommunikationer med betydligare utsträckning. Vintertiden äro naturligtvis sjöarna af än större vikt i ifrågavarande hänseende, enär de talrika och stundom ytterst svåra backarna därigenom kunna till en del undvikas. Landsvägarna äro, för så vidt de stundom branta backarna frånses, af ganska god beskaffenhet och väl underhållna, hvartill i ej ringa mån bidrager den i allmänhet rikliga tillgången på tjänligt vägfyllnadsgrus, som vanligen på sina ställen brukar sammanköras i högar vid vägen under vintertiden, för att sedermera vid lämplig tid utspridas på desamma.

III. Kommunikationer.

På 1770-talet funnos i socknen blott vägen från Mörlunda förbi kyrkan och Bankhult till Ishult samt vägen från kyrkan till Århult och Döderhultsvik. En del af dem äro icke af så synnerligt hög ålder, ty *Kristdalavägen*, som går igenom socknen från Målilla kyrka och stöter till Strandavägen vid Grönlid, var »nyligen» anlagd på 1770-talet ¹⁾.

Vid jordransakningen ²⁾ 1777 ^{11|7} ansågs dock, att flera vägar icke vore »mera nödige i denna Sochn, at anlägga, än de, som redan finnes och såsom Häradswägar anses, nämligen från Ishultz gästgifwaregård wid Landswägen, förbi Christdala Kyrkja åt Södrebo, där han klyfwer sig och en gren går til Mörlunda den andre til Målilla sochn. Hwarförutan, såsom Häradswäg, uphielpes vägen från Christdala Kyrkja til Sand och ytterligare till Löderhult». Dessutom beslöts, »at til Broarnes förfärdigande af Sten på alla Lands och Häradswägarne i Häret, af hwarje fult hemman och proportionaliter af de mindre, En R:r årligen sammanskuta». Sedan ³⁾ hafva åtskilliga nya vägar tillkommit Genom K. Bef. i Kalmar utslag 1824 ^{3|8} stadfästadt af Konungen 1831 blef en väg till Hvena (den s. k. Illebrovägen) antagen till häradsväg och med dess underhåll var intill följande vägdelning, som skedde 1860, så ordnad, att alla häradets väghållare hade hvar sitt lilla stycke å densamma att underhålla. Denna väg blef illa utstakad vid anläggningen. Om den lagts på andra sidan Mösjön, skulle den hafva blifvit både kortare och mindre backig. Den skulle ock nu, sedan sjön Nejen blifvit sänkt, kunna med mycken lätthet läggas utmed denna sjö från Fagerhult till lägenheten Sjöända i Hvena s:n på ett sådant sätt, att detta vägstycke blefve alldeles fritt från backar och dubbelt kortare. Denna ändring af vägen torde därför blott vara en tidsfråga. Genom K. Bef. i Kalmar utslag 1895 ^{20|7}, stadfästadt af Konungen 1897 ^{15|10}, hafva 2:ne nya vägar blifvit antagna till bygdevägar nämligen dels vägen från Stensö till Korsvägen i Mörlunda socken (den s. k. Bråbygdevägen) för att förbinda samfärdseln mellan Tunaläns och Handbörds härad samt bereda väg till Bohults järnvägsstation, dels vägen förbi Hägerum till torpet

1) *Craelius*: anf. st. s. 147.

2) Protokollet finnes i Kammarkollegium. (N:o 410.)

3) Meddelande af prosten Ch. Meurling.

Sten i Tuna s:n (den s. k. Mellingerumsvägen) hvartill älven kommer vägen från lägenheten Kristineberg förbi Baggetorp och Sulegång till Krokstorp i Misterhult s:n. Härigenom får Kristdala bättre vägar för samfärdseln med Tuna och Misterhult. Den gamla oerhördt backiga häradsvägen från Kristineberg förbi Bankhult och Ytternäs till Ishult kommer däremot att såsom sedan obehöflig upphöra att vara allmän väg.

Kroxhult var länge socknens enda gästgifvaregård. År 1801 lades gästgifvareskyldighet älven på Bankhult. Båda dessa gårdar äro nu fria från sådan skyldighet, sedan år 1886 skjutsstation på entreprenad inrättades vid Kristdala kyrka. Entreprenör å skjutsstationen har hela tiden varit Karolina Jonsson.

Postbefordringen, som af staten bekostats ända sedan 1636, skedde redan in i 19:de århundradet i dessa trakter blott å landsvägen från Vimmerby till Kalmar och vid Bokara i Mörlunda s:n fick man hämta den post, som skulle till Kristdala. I den mån köpingen Döderhultsvik utvidgades och drog till sig ortens rörelse, tillgodosågs emellertid denna med post och sedan var denna köping, hvilken år 1856 blef stad under namn af Oskarshamn, länge socknens närmaste postanstalt. Men den stora utveckling, postväsendet fick i vårt land på 1860-talet, kom älven Kristdala till godo. År 1869 fick socknen egen poststation med först blott 2, sedan 4 och slutligen (1885) 6 dagars post i veckan. Kantor Körling, som nu tog afsked från skollärarebefattningen, blef socknens förste poststationsföreståndare och då han 1895 blef på egen begäran från denna syssla entledigad, efterträdde han af nuvarande poststationsföreståndarinnan Klara Edén.

Sedan järnvägar begynt anläggas i vårt land, var länge Nässjö och Säfsjö socknens närmaste järnvägsstationer och anlätades ofta, ehuru belägna på 10 och 12 mils afstånd. Då Oskarshamn—Nässjöbanan 1873 var färdigbyggd, kom socknen i tillfälle att ännu mera njuta af detta bekväma fortskaffningsmedel. Naturligaste och kortaste sträckningen af denna bana från Hultsfred till Oskarshamn hade uppenbarligen varit förbi Hvena och Kristdala, men någon håg att få järnväg hit fanns icke inom socknen; några förespråkare, sådana som ägarne af Ryningsnäs och Berga voro för sina orter, hade icke socknen och därför utstakades banans riktning i den rundbåge, den nu gör genom Mörlunda och Högsby socknar. Mörlunda, Hagelsrum och Hultsfred blefvo å denna bana socknens närmaste järnvägsstationer. Sedermera kom 1879 Hultsfreds—Vesterviksbanan till stånd och nu blefvo Hvena och Tuna de närmaste järnvägsstationerna. Har sålunda Kristdala fått försaka nöjet och nyttan af järnvägar inom sitt område, så har kommunen dock icke heller behöft släppa till mera pengar för dem, än den utgift hon i likhet med hela Norra Kalmar län måste vidkännas i sin landstingsskatt till följd af den garanti,

N. Kalmar läns landsting (1876) gifvit för sistnämnda bana och hvilken garanti gals för en tid af 40 år. Sedan nu äfven Berga och Kalmar blifvit förenade genom smalspårig järnväg, har varit ifrågasatt att genom en smalspårig bandel förbinda Berga station med någon station på Hultsfreds—Västerviksbanan, som också har denna spårvidd. Därigenom skulle en smalspårig östkustbana från Kalmar till Pålsboda i Närke kunna vinnas. Denna sammanbindande bandel skulle då gå genom Kristdala, och en undersökning af terrängen för detta ändamål har ägt rum. Värde af en sådan järnväg skulle dock för Kristdala ej obetydligt minskas däraf, att för trafiken med Oskarshamn omlastning måste ske vid Berga. Villigheten att för en sådan bana göra uppoffringar är därför icke stor. Måhända är det dock blott en tidsfråga, när denna sammanbindningsbana blir byggd.

Beträffande öfriga kommunikationer har Kristdala på senare tid äfven fått telefonförbindelse med den öfriga världen. Förnämligast på kapten O. Weidenhielms initiativ bildades Mellersta Kalmar läns telefonaktiebolag, hvars bolagsordning af K. Maj:t stadlästades 1886 ²⁶/₃. Genom detta bolag åvägabragtes telefonförbindelse med Oskarshamn, Figeholm och Ishult och 1886 ¹/₇ kunde man i Kristdala för första gången pr telefon meddela sig med andra. Redan följande år blef denna linie satt i förbindelse med det telefonnät, som Vimmerby telefonaktiebolag byggt och därigenom vanns telefonförbindelse med större delen af Norra Kalmar län. Efter några år begynte K. Telegrafverket öfvertaga den ena efter den andra af landets telefonledningar och år 1893 inlöste det Mellersta Kalmar läns telefonaktiebolags linie, hvarefter detta bolag upplöstes. Nu har man således i socknen äfven del i Rikstelefon och apparater finnas för närvarande uti de i kyrkbyn befintliga 4 handelslokalerna, hotellet samt i Hägerum och prästgården. Telefonist är handlanden F. J. Ljungqvist och växelstationen är förlagd i hans hus.

IV. Geologiska förhållanden 1).

Den tidrymd, som omfattar många årtusenden, hvarunder hela landet var öfvertäckt med is, benämnes istiden eller *glacialtiden* och den därunder bildade sanden och lera *glacialsand* och *glaciallera*. Den senare kallas äfven *hvarfvig lera* och, då den är kalkaktig, *hvarfvig mergel*. Sedan inlandsisen i följd af smältningen blifvit begränsad till höglandet, fortfor den likväl att i dalgångarna utsända isströmmar. Dylika kallas jöklar eller *glacierer* och häraf har benämningen *jökelgrus* eller morängrus uppkommit. De bildningar af sand och lera, som allgrades efter den egentliga glacialperioden, benämnas *mosand* och *åkerlera*. De förflyttningar af sand och lera, som under den oss närmaste tiden äga rum, kallas *svämsand* och *svämpera*.

De lösa aflagringar, som med visshet kunna sägas förekomma härstädes liksom inom den öfriga norra delen af Kalmar län, äro från de äldre till de yngre följande: *jökelgrus*, *rullstensgrus*, *glacialsand* och *glaciallera*, *åkerlera* och *mosand*, *svämpera* samt *gyttja* och *torfdy*. *Jökelgruset* eller *krossstensgruset* är äldst och hvilar omedelbart på den oftast refflade och repade bergsgrunden. *Rullstensgruset*, som består af en oftast ganska tydligt lagrad anhopning af grus och sand samt mer eller mindre väl afrundade stenar, ligger vanligen samladt i långsträckta åsar eller åslika kullar, men någon gång utbreddt till fält af större eller mindre utsträckning. Detta slags grus är vida mindre allmänt än *krossstensgruset* och påträffas hufvudsakligen i de större dalgångarna. Ehuru en och samma ås kan på långa sträckor följas såsom en sammanhängande bildning, äga dock plötsliga afbrott ej sällan rum. En dylik rullstensås finnes vid Kristdala kyrka, som sträcker sig dels mot sydost ned åt trakten af Oskarshamn, dels mot nordväst förbi Hvena kyrka.

Den fasta berggrunden inom detta område, med undantag för en mindre ytvidd vid sjön Hummeln, utgöres af endast till urformationen hörande bergarter, hvilka här ej äro många. Af lagrade bergarter förekomma flera varieteter af *gneis*. I *Hällefliktgneisen* förekommer *hällleflikt* i mindre partier sydväst om Mosjön samt är af växlande färg, svart, mörkbrun eller röd. Ogongranit, hvilken bergart är särdeles grofkornig med mörkröd

1) Praktiskt geologiska undersökningar inom Norra delen af Kalmar län, s. 12, 14, 40, 41 m. fl.

fältspat, litet kvarts, och glimmer till större delen ersatt af klorit och kalk, uppträder med stor utbredning inom socknen. Den grofkorniga graniten förekommer företrädesvis inom socknens västra del. Denna granit har en mer eller mindre högröd färg samt innehåller ofta en blå kvarts och en mörkgrå till svart glimmer. Norr och öster om Kristdala kyrkoby förekommer grå medelkornig s. k. *Wexiögranit*. Uti graniten finnas på flera ställen talrika inneslutningar af skiktade bergarter, såsom t. ex. finkornig gneis väster om sjön Hummeln. Granit och gneis äro i allmänhet bildade af samma mineralbeståndsdelar och skiljas blott genom dessas olika anordning. I graniten äro fältspat, kvarts och glimmer blandade utan inbördes ordning, i gneisen är isynnerhet glimmer och stundom äfven de öfriga mineralen anordnade så, att de bilda tunna, mer eller mindre sammanhängande och jämnlöpande lameller (tunna skifvor eller blad) d. v. s. bergarten är där skiffrig. Denna skiffrighet är af stort inflytande på användbarheten.

Kambriska ock sibiriska aflagringar förekomma inom norra delen af Kalmar län endast vid sjön Hummeln. *G. Linnarsson* ¹⁾ har utförligt beskrifvit i fråga varande bildningar, hvaraf följande må anföras.

Bland de paleozoiska bildningar, som i olika delar af Sverige träffas lagrade på urberget, hafva inga en så ringa utsträckning som de vid *Humlenäs*, men just denna deras ringa utbredning gifver dem äfven i viss mån ett särskildt intresse. — —

Sjön Hummeln ligger i sydöstra delen af socknen omkring två mil nordväst om Oskarshamn. Den har en längd af vid pass en half mil. Från sydöstra sidan skjuter mot nordväst en lång, jämbred udde, som nästan helt och hållet skiljer sjöns nordöstra, mindre och smalare, från dess sydvästra, större och bredare del. Från den bredare delens södra sida utskjuter en annan, mera oregelbundet formad, i flera småuddar sönderstyckad udde, på hvilken *Humlenäs* ligger. De paleozoiska bildningarna träffas uteslutande på den mindre i Hummelns södra del utskjutande udden, och bestå af sandsten, orsten och kalksten. Af dessa har den sista ådragit sig mest uppmärksamhet, dels på grund af sin praktiska betydelse, dels på grund af förekomstsättet och bildar en lång smal ås af ringa höjd, utanför hvilken man knappt träffar ett enda block af kalksten. På två ställen afbrytes åsen af torfmarker och dess bredd är öfverallt föga betydlig, 89 meter (300 fot) eller högst 118 meter (460 fot). Kalkstensåsens innehåll är till väsentligaste del, men dock långt ifrån uteslutande,

1) Berättelse om de paleozoiska bildningarna vid Humlenäs i Småland. Kalmar läns N. Hushållningssällskaps Handlingar för 1879, s. 37—43. — Geologiska föreningens i Stockholm förhandl. IV, s. 177—184.

orthoceratitkalksten, som dels är röd dels grå. Den röda kalken är fattig på, men den gråa kalkstenen innehåller ett vida större antal försteningar. Många af dessa förekomma ganska ymnigt. Af *triboliter* finner man knappast några fullständiga exemplar, och *molluskerna* kunna nästan aldrig lösgöras så att icke någon del af skalet fastnar i stenen. Följande arter af förstenade små forntida djur äro derstädes funna:

Phacops sclerops Dalm.

Chirurus sp.

Lichas celorrhin Ang.

Iliaenus crassicauda Wahlenb.

Dysplanus centaurus Dalm.? (»rörliga kinder»).

Asaphus raniceps Dalm.?, ymnig, men blott i fragment.

Megalaspis acuticauda Ang.? m. fl. arter i fragmentariskt

och otydligt skick.

Ampyx nasutus Dalm.

Agnostus glabratus Ang.

Orthoceras trochleare His.

» *commune* His.

Eccyliomphalus centrifugus Wahlenb.

Hyolithus sp.

Bellerophon, åtskilliga arter.

Euomphalus obvallatus Wahlenb.

Pleurotomaria elliptica His.

Orthis calligramma Dalm.

» *obtusa* Pander.

Orthisina plana Pander.

» *concava* Pahlen.

Strophomena imbrex Pander.

Atrypa nucella Dalm.

Crania antiquissima Eichw.

Monticulipora petropolitana Pander.

De siluriska bergarterna vid Humlenäs, kunna ej härstamma från något af de silurområden, som finnas i behåll i öfriga delar af Sverige. — Hummelns undersöktes för första gången 1825 af Hisinger ¹⁾.

1) Kongl. Vettenskaps Akademiens Handl. 1825, s. 180 och f.

V. Jordfynd, fornminnen och urkunder.

Denna bygd måtte icke hafva varit bebodd synnerligt långt tillbaka i tiden. Bristen på fornlämningar synes utvisa detta. Dock finnas tillräckliga minnesmärken, som ådagalägga, att bebyggandet går tillbaka in i hednatiden. Då hafvet i forntiden steg vida högre än hvad det nu gör, är det icke otroligt, — petrifikaterna vid Humlenäs synas ock bekräfta detta — att hafvets skärgård sträckte sig ända hit upp och att vikingaskepp kunde komma upp ända till Malghults göl (Margölen) samt att någon viking tagit sin bostad, där *Kritthagarna* nu äro belägna, och hvarest de stora stenkumlen finnas, hvilka göra det mycket sannolikt, att forntida grafhögar där blifvit uppkastade. Om dessa stenkummel skrifver O. v. K. i Sv. Familj-Journalen 1879, s. 50:

»På Malghults ägor nära *Klockaregården* finnas fem större och flera mindre stenhögar, synbarligen ihoplagda i annat ändamål, än att göra den kringliggande trakten stenfri. Det är också besynnerligt, att denna trakt, där dessa stenhögar finnas, alltid hetat *Kritthagarna*, utan att någon tradition nämner något om anledningen till detta namn.» Det är möjligt, att någon i forntiden betydande person, t. ex. en vikingahöfding, med namnet *Kritt* eller *Krite* varit boende här och kanske blifvit begrafven under en af dessa stenhögar.

Runstenar saknas dock helt och hållet. Ingen enda sådan har hittills blifvit funnen härstädes, och af forngrafvar från brännåldern är endast ett enda ställe med säkerhet känt. Det råder således ganska stor fattigdom inom socknen i detta hänseende, emot hvad fallet är inom andra delar af vårt land, och man har därför ganska stor anledning att instämma i följande utlåtande från en af församlingens präster:

»Jfrån Krigzdaal Sockn «finness inga synnerliga *Antiqviteter* eller gamla *Monumenter*, uthan J Een by benämbdh Malghult uthi dherass giäle stå fäm eller sex karlzhöga stenar, dhem dhe kalla Jätte stenar. Jngen kan häller wetha när eller hwem Kyrckian funderat hafiwer, eij heller finness några gamla *rudera* in eller vth om henne som *notabel* äro.

Elliest i Församlingen weet icke heller någon ath berätta om någoth sådant.

Jahan: Bartholdj
Duraeus» 1)

Angående hvad som hittills kunnat af jordfynd och fornminnen upptäckas inom socknen finnes i K. Vitterhets-, Hist.- och Antiquitets-Akademiens arkiv antecknad följande:

1. 197. Yxa af flinta, oslipad; längd 15,6 cm.; största bredd 5,7 cm.

2. 26o. Förfalskadt bronsföremål till formen — [graph]; längd 9 cm.

Ur frih. G. Raabs samling.
Dagboken 1890.

Inv. 8655.

Å Bjälebo ägor:

3. En halsring af en smal bronsten, med spiralränder på ytan; ändarna böjda för att knäppas om hvarandra. — Funnen i den s. k. Mogolsmossen af Karl Karlsson i nämnda by. Inlöstes med I R. 16 skill. B:co.

Dagb. d. 27 Jan. § 21 (1846?).

Inv. 1259.

Å Dabbekulla ägor:

4. År 1841 hittades under en större ek, som vid ett odlingsföretag borttogs, ett svärd och några järnpilar.

(Dessa vapen hafva sannolikt med afsikt blifvit gömda under dackefejden, i hvilken bönderna uti Tunalän deltog. Armborst och pilar användes i trakten vid denna tid, hvarom älven en saköreslängd för Aspelands härad (1538) vittnar, hvari förmäles, att en bonde i Mörlunda lick böta en ox, därför att han tagit sitt armborst med sig till kyrkan.)

Å Hägerums ägor:

5. 1836:62. En yxa med afrundad bana af sandsten 22,3 cm. (9 tum) lång; bredast vid skafthålet 6,3 cm. (2 $\frac{3}{4}$ tum); tjocklek 4,3 cm. (1 $\frac{3}{4}$ tum). — Funnen vid dikesgräfnings på 67 cm. (1 $\frac{1}{4}$ alns) djup i den hårdaste jätterjord på säteriet Hägerums ägor.

Ur dokt. Ekmans saml.

Inv. 1304.

1) Ransakn. om Antiquiteterna, II, s. 181. — Denna skrivelse är odaterad, men med all säkerhet forskrifver den sig från år 1667, eller s. å. som öfriga dylika handl. inkommo från Småland.

6. En dukat för staden Zwoll, med Ferdinands och Isabellas bilder på åtsidan. — Funnen vid gräfnings i trädgården af trädgårdsmästaren I. Blomqvist.

Löstes med 10 R.

Dagb. d. ii Juni 1872. § 223.

Inv. 4722.

Hummelstad under Hägerum, beläget vid stranden af sjön Hummeln, torde hafva varit ett vikingasäte. På en slät plan invid detta ställe funnos af de högresta stenar, som kyrkoherden J. B. Durams omnämner, ännu på 1770-talet fyra stycken kvar cirka 1,78 m. (6 f.) höga och i det närmaste trekantiga stenar, så att de bildade en trekant 1). Inskriptioner saknades och de stodo för öfrigt ungefär ett par meter från hvarandra. Dylika stenar (bautastenar, »bötastenar»), blefvo fordom, enligt Odens lag, uppresta till minne öfver manlig förtjänst och ärorika bedrifter 2), men det kan också antagas, att vikingar upprest dem för att tjäna som kännemärke för deras samlingsplats, antingen för hållande af dom eller också för att därstädes välja höfding. Därstädes synas också, enligt Craelius 3), lämningar af stenhopar, hvilka sannolikt utmärka, att fordom byggnader varit uppförda.

Vid början af 1880-talet kvarstod endast en af ofvannämnda stenar, och denna flyttades — illa nog — år 1885 af fru Amelie Weidenhielm till Hägerum, där den nu står på gårdsplanen snedt framför hufvudbyggnadens framsida.

Å Höckhults ägor:

7. En mindre spjutspets af brons, till formen närmast liknande »Svenska fornsaker» fig. 176; spetsen något skadad. Holken är försedd med två hål för sprint. Bladet är försedd med en fördjupad linea och en rad inslagna S-formiga prydnader längs eggarna; längd nu 8,9 cm. (3"); holkens yttre diameter 2,5 cm. (0,85").

8. Fragment af lerkärl (ett af dem stort, nu till större delen hopsatt). — Brända ben. — Funna af riksantikvarien B. E. Hildebrand vid undersökning af ett skadadt stenröse å Höckhults ägor.

Dagb. d. 22 Aug. 1876. § 297.

Inv. 5779.

Riksantikvarien berättar om detta fynd 4):

»Grafrör på Höckhults ägor i Kristdala s:n Kalmar l. 1876.

1) *Craelius*: anf. st. s. 47.

2) *Ennes*: anf. st. s. 27—28.

3) Anf. st. s. 48.

4) Handskr. i K. Vitt.-, Hist.- och Antiquitets-Akademiens arkiv.

Gårdsägaren Sven Jonsson hade börjat grundläggning till ny manbyggnad på en höjd, hvarvid ett stort grafrör blifvit till största delen borttaget.

På klippan var lagd en krets af stora stenar, invändigt ungefär 8,9 m. (30 f.) i diameter. Röret, som i midten varit omkring 1,48 m. (5 f.) högt, sträckte sig 1,19—1,78 m. (4—6 f.) utanför stenkretsen. Kretsen var fylld med jord, uppförd på klipp-hällen. Vid östra kanten, inom kretsen, hade man träffat två stora, tämligen oskadade urnor af lera, samt bitar af en tredje. Utanför kretsen hade funnits bitar af två urnor.

Då man under roten af ett stort askträd närmare västra kanten varseblifvit ännu en urna, lämnades denna orörd, arbetet afstannade och anmälan gjordes hos K. befallningshafvande.

Då jag den 10 Augusti (1876) kom till stället, hade urnan blifvit sönderplockad af en pojke, som i jorden utanför urnan hittade en kort lansspets af brons.

Då jag låtit nedbryta askträdet syntes under detsamma spår af ytterligare två små urnor. — I urnorna träffades endast brända ben och aska.

På toppen af ett högt berg låg ett annat rör, omkring 14,8 m. (50 f.) i diameter, hvilket i midten bar spår af tidigare undersökning, som gått nära till botten. Jag började från södra sidan uppkasta röret. Det toppiga berget var betäckt med uppförd jord, djupare på de sluttande sidorna. Innanför södra kanten träffades en på botten lagd något ojämn krets af större stenar. Från denna kantkrets utgick inåt öfver bergets topp i en längd af mer än 2,9 m. (10 f.) en 1,19 m. (4 f.) bred planläggning af lätt sammanlagda större och mindre stenar. På flera ställen funnos små bitar af lerurnor, tunna och starkt brända, af rödgul färg. Äfven träffades på spridda ställen små kolbitar, små bitar af brända ben, små half brända träbitar. Vanligen antyddes stället för sådana fynd genom en mögellik, hvitgrå färg på undersidan af en öfverliggande häll. Inga sidostenar, som kunnat skydda en urna, funnos. Bitarna af urnor voro så få, att de icke kunde antagas vara lämningar af en där på stället krossad urna. Något större spår af en större förbränning inom röret syntes icke.

Möjligen har vid en föregående undersökning större fynd anträffats.

På samma bergås, där detta rör var beläget, träffade jag lämningar af fyra andra grafrör.

Nedanför berget går en djup dal, på hvars andra sida uppstiger en hög bergås, å hvilken ligger en by med namnet Träthult.»

Efter denna verkställda undersökning anmälde Akademien hos landshöfdingen, att intet hinder därefter mötte för ägaren att

fortsätta det påbörjade byggnadsföretaget. — Detta fynd ådaga-lägger utan tvifvel, att orten var befolkad åtminstone under den yngre järnåldern.

Å Libbekulla ägor:

9. År 1824 hittades på denna gårds ägor en samling till det mesta förrostade järnpilar.

(De halva troligen samma ursprung som »fyndet» vid Dabbekulla.)

Å Malghults ägor:

10. En stenyxa med skafthål (=»Svenska fornsaker» 40). — Söld af L. Benon för 6 kr.

Dagb. 1887.

Inv. 8259.

11. Två flintdolkar. — Sölda af L. Benon för 3 kr.

Dagb. 1887.

Inv. 8260.

A Sjöökroks ägor:

12. 27. Båtformig stenyxa med skafthål; öfre delen tvär; eggen något skadad. Å ena sidan midt för skafthålet finnas två korta upphöjda tvärränder; vanlig båtform; längd 13 cm.; största bredd 6,5 cm. — Funnen i Hägerån vid Sjöökrok.

Gåfva af dokt. A. A. Åström.

Dagb. d. 22 Aug. 1876. § 306.

Inv. 5780.

Urkunder.

I afseende på dessas återgifvande iakttages, att versaler alltid användas i början af ort- och personnamn. Förkortningar äro inom parentes upplösta. I öfrigt hafva inga som helst förändringar vidtagits.

De äldsta kända handlingar, som röra socknen, finnas utomlands, särskildt i Danska Geh.-Arkivet i Köpenhamn. Några af de äldsta, som finnas tillgängliga i de offentliga Arkiven, varda här återgifna.

1358.

I. Wimmerby den 14. juli.

(Joan) Joaen (Daekn) Dyaekn kallar sig »skilaeman innaen »Siahaeraedh» 1), då han i Vimarby den 14 Juli 1358 gaf fastebref

1) *Sevede*, af *sae*, *sjö* och *wide* eller *vede*, skog, en med sjöar genomskuren skog. *Sigwide* häradsigill utgjorde därför bilden af en ekstubbe. Till *Siahaered* hörde 1358 Misterhult, Kristdala och Tuna socknar, nu tillhörande Tuna-län. *Botulf i Vintatorp* var 1362 härads höfding i »*Sighwide a Jarlsino waeghna*». 1448 innehades denna tjänst af »*Magnus Drake öfver Sighuidhe oc Asbolandh*». (*Brocmannii Territoria Smolandiae*. Handskr. i Kongl. Bibl.)

å 20 mark jord i Maellingarum, som AEbbe aff Maellingarum med hans husfru Inhigaerd och sonen Paetaer lagligen uppbudit *Clauose Ruska* »medh allum Ösgözkom laghum». 1)

1358.

2. *Gårdveda den 14. Juli.*

Samma dag gafs af Bonde Eriksson, »skilaeman i Asbolande», å tinget i Gardwidhe fasta å 36 »spanna saedhe» i Bråbodhum (Bråbo), hvilka Niclis Tiaerbo, »som Özgözk lag tilsighia», uppbudit till Claus Ruske.

1358.

3. *[Gårdveda] den 10 November.*

Bonde Eriksson skref sig häradshöfding å herr AErengisle Sonasons vägnar d. 10 Nov. s. å. i ett fastebref å 18 spannland i Östratorp (Östantorp) och 18 spannland i Saxatorp 2).

(Dessa handl. finnas i *Langebecks Diplomatarium*, Danska Geheime-Arkivet. De komma sannolikt att tryckas i Svenskt Diplomatarium från 1350 till 1400, som ännu är outgifvet.)

1462.

4. *S. I. (Vimmerby?)*

Peder i Hvena jämte två andra kyrkoherdar gifva intyg om, att Johan Ingebjörnsson, Nils Johansson, Per Magnusson och Håkan i Höckhult skänkt dels jord dels fisket i Mösjön för all framtid till Kristdala prästgård, för att själmässor skulle läsas öfver dem, deras släktingar och för alla kristna själers skull.

Ur afskrift från 1732 i Kristdala kyrkas arkiv.

Alle the godhe Män som thette bref se eller höra läsas helsom wij som här epter nämptas Jag Pädh(e)r Kyrkoprest i Hvena, och Proast i Siwedhe, Jönis i Wij och Haraldh i Wym(mer)by, Kärligha med wårom Herra Jesu Chr(ist)o. oh kännomps wij fullelika med thette vårt öpna breff, at Joan Ingebjörnsson gaff till Chrisdala prästgård allan sin äghodeel i Mjoasiö oc Alabekkin som löper ut af Mjoasiön, oc än aker som ligger i Clokkara gerdhit för alla Christna siäla skuld, och för sins fa-

1) *Styffe*: anf. st. s. 155.

2) Anf. st. s. 184.

dhers oc modhers siäla skuld, oc swa for Pädh(e)r Loppasson oc hans barna siäla skuld, oc för sig oc sin hustru skuld Älina till Prestins bords uppehåldhe till äwerdheligha ägho, oc sagde swa för os. Jag afhänd(e)r Mig oc minom arffwom medh beradhno modhe the forenemdha gåffwo, oc tillegnar för:de Prestagård — — — till äwerdheligha ägho, at haffwa fara oc bru — — — prest epter Prest sig till nytta oc uppehälde med swadana förordh at prest ept(e)r prest skall wara plichtigh(e)r at sighia ena siälamesso oc et Vigiliis med — — — lywsin i en försagdha(n) dag, for alla Christna siäla skuld, oc ther(e)s Själa skuld som till äro nämndha. — Item gaff Niels Joanss: 1) 4 sextonda bethi i Mjoa Siön oc i Ahlabekkin. oc än aker som ligger oc i Clakkara gårdin till Prestins uppehälde till äwerdhelika ägho, oc för alla Chr(ist)na Siäla skuld, oc for sins fadhers oc modhers siäla skuld. — Joan Asmundsson oc Margitha hans hust(r)o for sama weelkor. — Item gaf Pedh(e)r Magnuss: 2 dela i Mjoasjön oc i Alebäkin till prestins bords upphäld till äwerdelika ägho for sins fadhers oc modhers siäls skuld. Magnus Per — — — och Katina hans hustru oc for Knut Magnuss: siäl och for alia Christna siäla skuld, med sama wilkor som för är sakt. Item, Joan Ingebiornsson, Niels Joansson, oc Pedh(e)r Magnuss: än haga som ligger mellan badhen kärren oc till äwerdelica ägho, till prestagårdens uppehälde, for alla Chr(ist)na siäla. — Item. Haeethakon 2) i Hökhult giffwet halfva Ingwars gööl oc halfwan bäkkin som löper i Mioasion for alla Chr(ist)na Siäla skuld till prestins bords upphäld p(re)st eph(e)r p(re)st till äwerdelika ägho. — — — Thetta är os bevist Staan wi fulllelika till med breff oc incigle at swa är sant oc till tässins breffs mer wisso oc högha förwarnig th a hängiom wi war incigle wedh Sona Pedherss: Härids domhaffwande i Sewedh, for thette breff.

Anno Domini M.C.D.LXII:o.

Item gaff Nihl Jonsson jag — — — garden.

Item Katilbiorn — — — oc Hans syskons.

L. S. L. S. L. S. L. S.

Angående förlänningar af gårdar till förtjänta personer äro följande K. bref utfärdade:

1525.

5. (Kalmar) den 12 Juli.

Försvarelse-, besittnings- och förläningsbref (på Bråbygden) för hustru Birgitta på Strömsnäs.

Tryckt hos (*Granlund*): Konung Gustaf den förstes registrator 1525, II, s. 176. — Riks-Registr. B. fol. 210 v. Riksarkivet.

1) Johansson.

2) Hafver Håkan. — Den ursprungliga texten är här sannolikt ändrad.

(Om odhensdagen nesth epther sancti Knwtzs dag Ex Calmarna)

Jtem hustrw Byrgittha paa Strömsnes ith Forswarelsze breeff

Jtem szamma hustrw Byrgittha fiick breef at hon motthe niwtha brwka och oklandrath beholla alle the goodtzs szom her Niels Boosson 1) riddere hennes bondha Lassze Olson j fraa trengdhe wthan skael och reeth tiil thess noghen framkommer som samma godtz kan henne wtaff winna med laghen

Jtem for:ne hustrv Byrgittha Braadtzhwltz aegher j forlaeningh med alle konungxlige rentthe och rettigheth

1528—1530.

6. Förteckning pd kronans förläningar. — — — — —
I Smålandt

hustru Byrgitta på Strömsnäs Bråtzhultz ägor 2)

1530.

7. (Stockholm) den 2 Februari.

Förläningsbref på Bråbygden for Claes Kyle.

Jtem fick Claess Kyle Brådhulta gård i Småland med alla the äghor ther vnder liggia vdj förläningh till en behageligh tiidh 3)

1536.

8. Arboga den 19 Februari.

Förläningsbref på Bråbygden för Jon Skrifvare.

Aff Arboga 19 Februarii 1536

Jtem forleningx breff for Jonn Scriffuere på Brådhultz ägor mett all tess rento och konglige saker 4)

Bland de äldsta urkunderna, som röra Kristdala socken, finnas åtskilliga kungabref. Vi anföra bland dem följande:

1544.

9. Stockholm den 16 December.

Gustaf I:s öppna bref angående förläggandet af Kristdala s:n från Sevede till Tunaläns härad.

Småland 1545 n:o 2, föl. 120. Kammararkivet.

Wii Göstaff ete, giöre wiitherliigt att efft(her) thii wii forstädt haffue, att Cristdalle Sochn i Seffuede herrit i Smålandt

1) Grip. Han blef ihjälslagen af sina egna landtbönder i Täfte by, Vingåker 1522 14|2 (1525?).

2) Gustaf den förstes registratur, V, s. 200.

3) Anf. st. VII, s. 24.

4) Anf. st. XI, s. 30.

liiger hart nidt tiill Thune leenn, — — — — —

— — — — —
Synes oss nyteliigt och rådeliigt werre, att Samme Cristdalle
Sochenn bliiff(uer) tiill enn behaglig tiidt wnder thendt fougett som
är i Tune Leenn, Huor fore biude wii och alle, wære och Cronens
schatt schyldiige bönder, och men nige almuge, som wdj for:ne
Cristdalle Sochen byige och boe, att ii på wære wegne effth(er)
thenne dag är wår fogte i for:ne Tune Leenn Bennet Småssuendt
höriige och lydiige, Suarandis honom och ingenn anden, till alles
ethes årliige wt schyller, ehuadt thett helst were kandt Scatt,
Lanngille, Konungliig oc Bescops Sacher, och gestninger, Och
annett ehuadt thett helst är, som os på Cronons wegne årliigen
pligtiig är wtt att giöre — — — — —

Ther huar och en må wette och rette siig epth(er) Dat(um) afif wårt
Konungliig Slott Stocholm 16 December an(n)o etc. 1544.

Wnder wort Secret.

1577.

10. *Stockholm den 12 December.*

Johan III:s öppna bref angående förpantning till Hans Strang af Bråbyg-
den i Kristdala s:n.

Småland 1578 n:o 3, fol. 99. — Arfved Hanssons Copiebook för Calmar
Låhn Anno 1635, s. 17. Kammararkivet.

Wij Johan thenn Tridie etc. giör(e) wittligitt, Att wij aff
gunst och nåde haffue wuntt och effter Latidh, — — — — —
thenne Breffuissare 1) Hans Strangh Thesse effterme godz och
gård(ar) till wnd(er)pantt for thenn besoldningh hanndh aff oss och
Cronenn medh sine hest(ar) och Rustning(er) wdi Lifflandh for
tiennst haffuer Somm ähre — — — — —

Jtem wthi Småland i Chrijstala Sochenn Bråhultt enn gård(d) Brå-
boda 2 gård(ar) Bielboda 2 gård(ar) Saxsetorp een gård(d)
Apelkulle een gård(d) Rijsinge enn gård(d) Östantorp enn gård(d)
Branes 2) enn gård(d) Efrannes 3) enn gård(d), och enn gård(d)
benäffndh Esspenes och skall for:de Hans Strangh Samme godz
och gård(ar) niuthe, bruche och beholle medh all årlige Renthe
och wttskyld(er) som ther aff bör wttgiör(es), till thes os kandh
ware Legligitt Lathe samme bekomme thenn besoldningh, Som
handh medh Rette haffue(r) till att fodre, Doch med thenn beskedh
att huru Liglighethenn Så kunne fodre thz 4) wi wdhi midlar tidh
behöffue nog(o)n tienist aff Samme godz då skall handh war(e)
forplichitt holle os och Crone(n) ther aff tilbörliche Röstetienst Så-

1) Brefvisare.

2) Brånäs.

3) Efversnäs.

4) Det.

som Andre ware wnd(er)såt(er) Aff adelenn — — — — —
Schriftuitt på wortt Kongl. Slott Stocholm thenn 12 Decembris
an(no) [15]77 wdi wårtt Regementis tidh på thett Tiionde
I: R: S: 1)

1615.

11. *Pskov 2) (Pläskow) den 22 Sept.*

Gustaf II Adolfs öppna bref till slottslofven Knut Eriksson till Kvafhult om förläning af Mellingerum, Sjörok, Röstorp, Calerum, Gullhanetorp, Mjölkkulla och Dabbekulla i Kristdala s:n.

Småland 1616 n:o 16. Kammararkivet.

Wij Gustaf Adolph etc. Göre witterliget at wij af gunsth och Nåde, Så och opå thet at oss elskeligh Wår troo tiennere och tillforordnet wthi Slotzlofuen wedh Nötelborgh 3) befästhningh, Edle och Welbördigh Knutt Erichsson Sigh deste troligere och flitheligere wthi Samme sin tiensth skall bruke och besinne låthe, Hafue(r) wndt och forlänt effter som wij och Nu här med wne och förläne honom desse effterskrifne godz som ähr Mällingerum Tuå gårdar Siögekrook enn gårdh, Röstorp enn gård, Carelum enn gårdh, Gullantorp enn gårdh Möllekulla enn gårdh Dabbekulla enn gårdh wthi Chrissdall Sokenn och Tuna lhän vthi Smålandh belägna, qwitt och frij för alle åhrlige och wisse wtlager oss till behageligh tidh, och så lenge han sigh i vår tiensth troligen bruka låther, till at Niuta och behålla.

Wåre Cammarådhs Cammerere och Fougder wethe Sigh effter Rette af wårdt fältläger för *Pläskow* den 22 Septemb: Åhr 1615.

Gustavus Adolphus.

1621.

12. *Mitau 4) (Mithou) den 21 Okt.*

Gustaf II Adolfs öppna bref till löjtnanten Ingemar Wastesson oin förläning på lifstid af 2 gårdar, Röstorp och Sjörok i Kristdala s:n.

Riks-Registr. 1621. fol. 498 v. Riksarkivet. — Calmar Läns Copiebok, I, s. 87. Kammararkivet.

Förlähningz bref på 2 gårdar för Ingemar Wastesson i sin Lifztidh.

Wij Gustaf Adolph. Göre wetterligitt att wi af gunst och nåde, så och för huldh och trogen tjänst som Brefwisere och Leutenampt vnder Knut Drakes *Compagnie*, Ingemar Wastesson Oss och Sueriges Chrono här till giordt och bewist hafwer dedh samma han och hereftter skall wara förplichthadt att göra och

1) Johannes Rex Sveciae, Johan Sveriges konung.

2) Hufvudstad i ryska guv. med samma namn.

3) *Nöteborgs* fäste, som ligger på en ö vid Nevas utflöde ur Ladoga, förlorades af svenskarna 1702, då det intogs af ryssarna.

4) Hufvudstad i ryska guv. Kurland.

bewisa, nådigest hafwer vndt och effterlåtidt, som vi och hermed vthi dette brefz krafft vnne och effterlåthe honom två gårdar Råstorp och Siöcroch, den ene som han boor vpå, den andre en ödes gårdh vthi Christdahla Sochn och Tuna lähn J Småland belägne, att han dem J sin Lifztidh qwitt och frij för alle wisse och owisse vthlagor sampt skiussfärder och all annor beswähr skall obehindratt besittie broke och behålle. Der wärt Cammer Rådth. etc. etc. *Actum ut supra*.

(Den 1 Mars 1627 erhöill han konfirmation härpå. Enligt häradstings dom (anf. st. II, s. 113) den 6 Okt. 1642 synas gårdarna halva blifvit honom och hans familj frāntagna på grund af att »Hussen ähr aldeles förfallna — — — och gårdzgårderna neder Råttnade som Jon i Borum och Carll i Quarnagården å häradz nämpdh wittnat hafua.»)

1625.

13. *Sälburgh den 22 Juli.*

Gustaf II Adolfs öppna bref till löjtnanten Ingemar Wastesson om förläning på lifstid af 2 gårdar, Mjölkkulla och Dabbekulla, Kristdala s:n.

Riks-Registr. 1625, fol. 359v. Riksarkivet. — Småland 1625, n:o 4, fol. 72. Kammararkivet.

Öppet Breff för en Leutenampt Jngemar Wastesson opå någre Gårder.

Wij Gustaff Adolph etc. Göre witherligit, ath effter Bref-wijsare vår tro Tienere och Leutenampt vnder eth *Compagnie* Smålandz Ryttere, oss elskeligh ährligh och Manhaftigh Jngemar Wastesson, hafwer både i vår S. 1) högtährade k: 2) Herfaders tijdh [: Christeligh och högloflig i åminnelse;] k: 3) Carls den 9. tijdh, såsom och Oss sedan för en krigzman bruka låtit; Derföre, såsom och på ded han så mycket mehre till troheet och flijt förorsakas må, som han och här effter skal wara förplichtat Oss wære elskelige Gemåhl, Lijfzarwingar och Sueriges Chrono, all troheet, huldheet och dienst, ath göra och bewijsa så länge han lefwer, hafwe vndt och effterlåtet, som wij och i dethe wärt Brefs krafft vnne och effterlåte honom efftersch:ne wære och Chronones Gårder N: Mölekulla eth Hemman och Dabbekulla eth Ödes-hemman vthi Chesdala Sochn och Tuna Lähn i Smålandh belägne, qwith och frith för alle de vthlagor i wisse och owisse Partzeler, som der affgå böre vthi sin och sijn Hustrus lijftijdh, ath besithia bruka och behålla. Der wärt Cammerrådth, Stådt-hollere, Cammererere etc. Datum wärt Läger wijdh Sälburgh i Churlandh.

1629.

14. *Stockholm den 20 Jan.*

Gustaf II Adolfs öppna bref till löjtnanten Ingemar Wastesson om förläning af en gård i Skinshult, Kristdala s:n, under sin lifstid.

Riks-Registr. 1629, fol. 38v. Riksarkivet. — Calmar Läns Copiebok I, s. 132. Kammararkivet.

1) Salig.

2) Käre.

3) Konung.

För Jngemar Wastesson på enn gård i Christala S. be:dh Skinshult i Tuna Lähn. Datum Stockholm.

Wij Gustaff Adolph etc. Giöre wetherligit, Ath wij aff gunst och Nådhe så och för trogen dienst som Breffwisere och Leutenampt vnder Carl Jonssons *Corneet* Ehrligh och Manhafftigh Jngemar Wastesson Oss här till giordt och bewijst hafwer, deth samma han och här elfter förplichtat wara skall at göra och bewijsa Oss, vår Elskelighe Gemåhl, Liffzarwingar och Sweriges Crono så länge han lefwer, hafwe vndt och efterlåtit honom den Skattegården, Skinshult i Christala Sochn i Tuna Lähn, qwith och frij för alla wissa och owissa vthlagor, för uthan Qwarntullen och Booskaps Skathen, vthi sin Lijftijdh at niuta bruka och behålla. Förbiudhe fördenskuld Alle som Oss medh hörsamheet forplichtadhe äre, at göra honom här emoot i någon måtho etc. Datum etc.

1649.

15. *Stockholm den 22 Mars.*

Kristinas öppna bref till majoren Carl Sabelsköld om förläning af Bråbygden i Kristdala s:n till evärdelig egendom.

Riks-Registr. 1649, fol. 440. Riksarkivet. Calmar Läns Copiebok, II, s. 537, 587, 670. Kammararkivet.

Donation för Carl Sabelfeldt 1) på någre hemman vnder Norköpingz besluth.

Datum Stockholm.

Wij Cristina etc. Göre witherligit, ath oss hafwer Vår Troo Tiänare och *Major*, oss Elskeligh, Edell och Wählbördigh, Carl Sabelfeldt, vnderdånigst låtit *praesentera*, Eth våre för detha warande förmyndares och Rijkz Regeringz breff *Dateradt Stockholm d. 31 Martij 1642*, vthi hwilket honom vnder pantheräthigheet förunnes och *Confirmeras* någre hemman och gårdar, belägne i Smålandh, Callmarelähn och Krigzdahla Sochn, som medh någre flere hemman hans framlidne Swärfader, *Hans Strang*, vthaff Konung *Johan* den Tredie, höglofligh i åminnelsse, Åhr 1577. d. 12 *Decemb*: Pantewijs bebreffwede, sedan af vår Högstährade Sahl: K. Faderfader och Her Fadher, bägge Glorwyrdigst j hughkommelsse, honom *Confirmerade*, och sidst denne Sabelfeldt medh hans hustru vnder arfzräth tillfallne ähre; vnderdånigst hoos Oss anhållandes Wij nådigst honom, j anseende ath hans nu en rund tijdh Oss och Sweriges Chrono bewijste tiänst, samme Pantehemman j Smålandh arffteligen tillägna och Donera wille. Detha hans vnderdånige ansökiande hafwe Wij

1) Namnet är oriktigt; skall vara Sabelsköld. Jmfr Calmar L. Copiebok II, s. 587. — Någon *Sabelfeldt* har aldrig innehaft Bråbygden, men ätten Sabelfelt, hvars stamfader adlades 1643, har varit i släktskap med Sabelsköldarna. Stamfadern Zacharias Nilsson Sabel, adlad Sabelfelt, var näml. svåger med Magnus Stråle, som var gift med Elisabet Sabelsköld, dotter af Carl Jönsson Sabelsköld.

medh Nåder förståt, och af gunst och Nåde, så och i betrach-
tande af ofvvanbem:te *motiver*, jämwähl den hulde och oförtrutne
tiänst, som han än här effter, så för sigh som för sine barn och
effterkommande. Oss och Sweriges Chrono skall vvara medh för
Obligeradt, vndt, Skencht och gifwit, som Wij här medh och i
däthe vårt öpne brefz krafft, vnne, Skänkie och gifwe honom,
Carll Sabbelfeldt, hans hustru och ächta manliga Brystarf:r och
så arfwinge effter arfwinge ofwanbe:de honom, effter hans Svär-
fader *Hans Strang* tillfallne Pantehemman uthi Smålandh, Call-
mar lähn, Thune lähns Häradh och Krigzdahla Sochn, Nembligen
Bråhuldt hemman 1. Biälebodha hemman 2. Bråboda hemman 2.
Saxtorp hem:n 1. Appellekulla hemman i. Riiszinge hem:n 1.
Ostorp hem:n 1. Broenäås hem:n 1. Ofwernäås hemman 1. och
Espenäss hemman 1., medh alle der till lydande ägor och lägen-
heeter, j Åker, Engh, Skogh, mark etc. ath niute bruke och behålla,
under Adeligh frijheet räthigheet och frelssemanna Tiänst, till
Ewärdeligh Egendomb, Alldeles medh dee j Norköpingh Åhr 1604.
oppräthade besluth öf:r sådanne *Donationer* förfathade wilckor,
Doch Skatheägandens räth, hwarihlandh desse ofvanbe:de någon
sådan är, honom effter lagh förbehållen. Här emoth skall *Carl*
Sabelfeldt, hans hustru och arfwingar alldeles afstå all den *prae-*
tention, som han således, på bem:te sin Svärfaders wägnar hoos
oss och Cronan hafwer och desse ofwanb:de Godsen äre panth-
sathe före, så ath han *Carl Sabbelfeldt*, hans hustru eller arfwingar,
der på j ingen måthé skall hafvva macht ath tahla eller fordra.
Förbiude fördenskull här medh Alle, som Oss medh hörsambheet
och lydno förplichtade äre, och för vår skull wele och skole göre
och låte, ath tillfoga mehreffterbem:te *Carl Sabbelfeldt*, hans hustru
eller Ächta Manliga Bröstaftwingar, här emoth hinder mehn eller
förfångh i någon måtho. Till yttermera wisso etc.

1678.

16. (*Ljungby*) den 25 Nov.

Karl XI:s öppna bref angående skatträttigheten på ett hemman Kvarn-
gården i Kristdala s:n.

Riks-Registr. 1678, V, fol. 243v. Riksarkivet. — Är förut tryckt hos *Craelius* :
anf. st. s. 464, men med afvikelser beträffande stafningen.

Skatträthigheeten på ett hemman för ÖfwerstLieutenant:
Zachris Aminhoff.

Wij Carl etc. Giöre vitterligit, att Oss hafwer ÖfwerstL.
Oss Elskelig, Edell och wälbördig *Zachris Aminhoff* underdånigst
andragit, huruledes uthi hans förfäders frånwahru, dhem owetter-
ligen uppå hans Sättegård Hägerums ägor är blefwit opbyckt ett
hemman som sedermera *militien* är tillslagit; och emedan deri-
genom icke allenast många ägor ifrån be:te Sättegårdh uthan
iemwähl skatten af berörde hemman till Oss och Chronan honom

är ifrån tagit, till hans ingen ringa skada och afsaknadh; Ty anholler han underdånigst, dhet aldenstund swårt lärhrer blifwa att få mehrbe:te hemman igen undan militien, han åth minstone medh Skatträttigheeten dheraf måtte benådas och dherhooss det-samme under frälsse frijheet emoot tillbörlig afgift till vår militie få beholla; Så emedan wij gierna betyge be:te Öfwerstl. vår wärckelige nåde i anseende till dess trogne och tappre erwijste krigztienster, Ty hafwe wij honom och uthi detta willfahra welat, och skänkie och donere hermedh och i kraft af detta wärt öpne bref honom ÖfwerstL. Aminhoff hans hustru och arfwingar Skatt-rättigheeten på oftbe:te hemman hafwandes han och dhe dhet-samme under frälsse frijheet emoot behörig recognition till vår milice oturberade att beboo och besittia. Här alle etc.

Att enskilda sockenboar äfven af allmogen kunnat hitta vägen till själfva konungatronen med sin nöd, och att det icke behöft ske förgäfves, framgår af följande:

1585.

17. *Borgholm den 30 Juni.*

Johan III:s öppna bref till fogden Erik Arvidsson om en gåfva af en daler till knekten Sven Larsson i Saxtorp, Kristdala s:n, utöfver det vanliga understödet, som enligt tillsägelse skulle utbetalas åt sådana till tjänst odugliga knektar.

Småland 1586 no 1, fol. 221. Kammararkivet.

Jahan then tridie etc. Wij wele dig icke förhålle att thenne breffuisere Swen Larsson i Saxtorp vdi Krisdale Sochn haffuer warit här för Oss, och vdi vnderdånigheet giffuit tilkenne att han lenge haffuer tjännt och mykit ondt liidhit Dherföre haffue wij för samme hans tjänst och ödmiuk(lige) begären skull nådhe-ligen vndt och effterlathit honom till en hielp en Daler öffuer thz honnom aff Oss liike medh andre knechter är brwcl(i)get och tilsagt för thette, Thu skall förthenskull lathe honnom thz samme bekomme antingen vdi Spannemål eller annen vpbörd som digh bör sware till Ther thu weeth digh att effter rätte, Schriffuit på vårtt Slott Borgholm then 30 Junij Anno etc. 1586. L. S.

1586.

18. *Kalmar den 8 Mars.*

Johan III:s öppna bref till fogden Erik Arvidsson om en gåfva af fem tunnor spannmål till knekten Nils Larsson i Lönhult, Kristdala s:n.

Småland 1586 n:o 1, fol. 217. Kammararkivet.

Jahann then Tridie etc. Efther thett Erich Arfwedsson, att thenne breffwijssere Nils Larsson j Lönhult vdi Chrissdale Sochn, ähr Iharn Skutin af wäre och Rikzenss fiender, Så att han här efther icke kan eller formå ware om sin närningh och bäringh, Dherföre hafwe wij nådeligen eftherlatidt honum Fäm tynnor Spannemål til hielp, Befale digh förthensskuld här medh alfwar-

ligen, att dw vtåf tionden vdi tith Fögderij lathom honum samme Spannemåll bekomme när som helst han ther vpå fordrendes warder, Ther dw hafwer digh efther rätte, Schrifwit på vårt Slott Calmar then 8 Martij Anno etc. (15)86. L. S.

1586.

19. Kalmar den 13. April.

Johan III:s öppna bref till fogden Erik Arvidsson om ett understöd af fyra tunnor spannmål till församlingsborna i Kristdala s:n, som för fattigdoms 1) skull ej hade råd att köpa sig en mässhake.

Småland 1587 no 4, fol. 191. Kammararkivet.

Jahann then Tridie etc. Må tu wette Erich Arffuidzson, att våre vndersåther vdi Chrissdala Sochn, vdi Tuna Lähn, hafue haft dheres budh hitt till Oss, och ödhmiukeligen begärett någon hielp att köpe sigh Messehake före, meden the för fattigdom icke förmåge förskaffe sigh den, Så Hafue wij nådeligen hört dheres bön, och af ynnest och nåde, vndt och efterlatidt for:de våre vndersåther Fyre tunnor Spannemåll af Kyrcketijenden vdhi för; ne Sochn, allenast vdi thette åhr, Tu skall forthenschuldh icke göre dhem dher på för fån gh eller mhen, vthen lathe dhem forme Spannemåll bekomme, när de dher på fordendres war de, Dher medh skeer thz vår wilie är Och tu hafuer tigh effter rätte, Schriffuitt på vårt Slott Calmar thenn 13 Aprilis Anno etc. 1586.

L. S.

1599.

20. Stäflö 2) den 6 April.

Karl IX:s öppna bref till fogden Erik Andersson, att denne skulle återställa en oxe, som med orätt tagits från änkan Ingeborg Hansdotter i Träthult, Kristdala s:n.

Småland 1598 no 3. Kammararkivet.

Carll med Gudz Nåde etc. Vår gunst till förende, Wij låthe tigh wete Erich Anderssonn, att breftuis:sk(an) 3) Ineborgh Hannss dotter i Tretthult wti Chrissdalla Sochenn i Tiust, hafuer her hoss oss warett, Och klageligen gifuitt till kenne att thu skall för fyra årh sedenn, hafua tagett henne En Oxe ifrån, Odmiukeligen bediandis att hon samma Oxe Må i gen bekomme Effter der af thill förende Jngen Oxe hafuer warett waan, att wtgå, Så effter hon ärh en fattigh Enkia, och hafuer mist sin man i fiende landh, Derför ärh vår welie, Och befalningh att du wederlegier henne denne rese 4), för samma Oxe, så lagandis att hon icke offtere oss der om bekymbra må, af Steffle den 6 Aprilis århr etc. [15]99 5)

Carolus.

1) Uti 1586 års jordebok står efter två af gårdarna i Hägerum ordet »husfattig» antecknad; likaledes efter »Niels Rynings 1|2 bonde Boerum».

2) Säteri i Åby s:n, N. Möre härad, Kalmar l., vid Kalmar sund.

3) Brefviserskan, hon som uppvisar detta bref.

4) Gång.

5) Att fogdarna förforo egenmäktigt och förtryckte allmogen var ej ovanligt. Karl IX själf lär hafva ytrat, att »de efter tre år förtjante galgen».

1620.

21. *Kalmar den 4 Okt.*

Gustaf II Adolfs öppna bref angående frihet för kyrkoherden Nils Kristoffersson och hans hustru att i deras lifstid njuta eftergift af vissa utlagor för en gård i Malghult, Kristdala s:n.

Riks-Registr. 1620, fol. 728v. Riksarkivet. — Arfved Hansons Copiebook för Calmar Lähn Anno 1635, s. 84. Kammararkivet.

Friheth för Presten i Christdaal på ett Skattehemman.
Dath Calmar den

4 Octo.

Wij Gustaf Adolph. Göre wetterligit Att Brefwisere och Kyrckeheerde J Christdaal Her Nils Christoffersson oss vthi vnderdånighett hafuer förnimma låtidt, huruledes hann för Åldersdoms Swaghet, Gellet nödgas att öfvvergifvva, och sigh medh sin Äldersstigna hustru, vppå eth litedh hemman Margeesshult benemdt och i samma Christdaahl Sochn beläget nidhsettie. Ödhmiukeligen begärendes att wi honom på vthlagorna som aff samma hemman gå någon förskoningh nådigest gifwa wele. Wi hafwe derföre sådan hans ödhmiuke begähran nådigest ansedt och gunsteligen efterlåtedt att han och hans hustru uthi deres Lifstijdh, för alle Owisse vthlagor af bette hemman, såsom och Skiussfärder och dagzwerker skole vvara befrijade men Åhrlige Skatten skole de fullkombligen och i rettan tijd vttgöre. Der sigh vvårt Cammer Råd etc. *Actum ut supra.*

För att visa, på hvad sätt man i forna tider fick utgifva sin skatt, anföra vi här följande sammandrag af 1546 års skattelängd 1) för Kristdala s:n:

22. *Summa på forscreffne partzeler*
wdij Chrissdaal Socknn pro anno (15)46

Skatteböndne — — — — — 11

Semio men 2) — — — — — 5

Landbönder (arrendatorer) 28

1) Handskrift i K. Kammararkivet, försedt med pergamentsomslag, som på båda sidor fullskrifvet med munkstil utgör ett fragment af de s. k. »munkaböckerna», som Gustaf I så ifrigt sökte utrota. Efter reformationen tyckte man säkerligen, att det var det bästa och billigaste omslag man kunde få för handlingar, som skulle bevaras för eftervärlden. Dylika pergamentsomslag å jordeböckerna finnas ända in på 1640-talet. — Småland 1546 no 14, fol. 78v.

2) Sämjehemman kallades de gårdar, som i äldre tider uppodlats inom samma rågång med andra hemman, vanligen på någon allmänning, hvarför de äfven, särskildt senare än ofvan angifna tid, blefvo införda i jordeboken som kronohemman. En persons besittningsrätt till ett sämjehemman kallades »sämjerrätt», och de, som besutto ett sådant hemman, kallades »sämjomän» eller »sämjobönder». Genom skatteköp hafva dessa hemman förvandlats till skattehemman. — Sämjehemman voro vanligtvis odelade. En sämjomän räknades för en skattebonde.

Rentta árligann

Skatte 1) penn:r — — — — 7 m(ark) pnr 3 1/2 öre
Semio penn:r — — — — 3 m pnr 2 öre
Summa
10 m pnr 5 1/2 öre

Skatte mijöl	— — — —	4 t:nnor 4 skepp
Skatte malth	— — — —	5 t:nnor 4 skepp
Skatte smör	— — — —	7 //
Semio smör	— — — —	4 //
		Summa
		11 //

Skattekör	— — — — —	1 st:r
Årliga hester	— — — — —	- 78
Fougte hester	— — — — —	61
Biscopz hest	— — — — —	7
Konungz hester h: 3:e år	— — — — —	- 117
Hereds höfdingz hester	— — — — —	- 46
Lagmandz hester h: 3:e år	— — — — —	- 46

Då, såsom nu, fingo dock afkortningar göras å debiterade skatter dels i följd af misstag vid beskattningen dels genom skatt- dragarens oförmåga att betala, dels ock därför, att vissa pålagor, t. ex. kungsskjuts, ej behöfde tagas i anspråk. Detta framgår af följande:

Affkortninghn wdj
Chrisdaal sockn

Item en Skattebonde ser Länsmand och haffuer frijtt fför	
siit omaak benempnd Knutth i Hundekulla	
Skatt penn:r —————	4 1½ öre
Skatt malth —————	2 skepp
Årlige hester —————	4
Fougte hester —————	4
Haeredzhoffdingsz hester ———	2
Lagmandz hester h: 3:e år ———	2
Konungz hester —————	117

1) Skatten utgjordes på den tiden i två afdelningar: sommar- och vinter- skatt, hvilket framgår af Benckth Småswens *Regenskap aff Tunalän, Cris-dall sockn och Dekene ägor vtti Tiwsth J Szmålandh pro Anno etc. 1547*:
 "Ty att Sommerskattenn baars vp for michaeliae Anno 47. Som är pänningar, Smör, Honungh, åll, Torsk, Geddor, Köör, Fåår, Lamb, Höns och ägh — — — Och saa är then winter skatt som är (Spannemåll, galtar och fordringh). — Den s. k. springeskatten utgjordes bland annat äfven med *gödda galtar*. (Småland 1547 no 3, fol. 1.)
 Nuvarande skattläggningsmetoden för orten är från 1690, men den förenklades enligt K. kungörelsen 1855 11|5.

Item aff 4 kyrkio och prestelandboor och en vthiord
Landgels penn:r — — — — — 2 $\frac{1}{2}$ m(ark) pnr 6 pr
Gingerdz penn:r — — — — — 1 $\frac{1}{2}$ m(ark) pnr
Dagzuerker — — — — — 12

1547.

23. Item 1) Eneual Hansson är häredzhoffding i Chrisdaal
socknn och opbär årligh(e)n
Heredzhöfdingz hest — — — — — 46
Her Måens Ioansson är Lagmand vdij Chrisdaal socknn och
opbär h: 3:e år
Lagmandz hest — — — — — 46
Her Niels 2) i Chrisdaal haff:r opborit
Dagzuerche — — — — — 12

24. Huru stor afkastning socknens gårdar kunde gifva för
280 år sedan, kan man tänka sig, då man får se följande:

Register på böndernas boskaap 3) sampt theras åker och
Swediolandh. Åhr 1620.
(Uppställning och interpunktion olika med originalet.)

Skatte och Cronohemman.

Banchult. Oxar 3, Stutar 1, Kiör 9, 4) Quigor 1, Hästar
1, Skiut 5) 1, Gettre 6) 8, Fåår 8, Swin 2 ung:, Åker 64, Swedia 7) 14.

1) Småland 1547 no 3, fol. 84.

2) Dåvarande kyrkoherden i församlingen.

3) *Boskapshjälpen* beviljades på riksdagen 1620 till betalande af riksgälden och underhållande af försvarsverket. I början utgjordes denna skatt i vissa ören för hvarje kreatur och hvarje tunnlands utsäde, men ändrades 1642 till en efter mantal utgående grundränta. — För en häst eller oxen erlades 8 öre, för sto och ko 4 öre, för fåle och kviga 2 öre o. s. v. samt för hvarje tunnland utsäde 2 öre.

4) Kor.

5) *Skjut*, fornsv. *skioter*, sto eller häst af *skjótr*, snabb. Ordet har i fornsvenskan äfven betydtt skjutshäst. Hästen i allmänhet heter på gammal småländska (Värend) *Skjut*.

6) *Getter*. Då man af ofvanstående boskapslängd finner, att geten förr i tiden, särskildt uti Småland, varit ett ganska vanligt husdjur, kan man förstå, att detta landskap icke utan skäl erhållit tillnamnet »Get-Apulien» och innevanarna »Geta-pågar». Men underhållet af stora hjordar af getter måste hafva varit i hög grad skadligt för jordbruket. Det synes dock af boskapslängden, att icke alla bönder brydde sig om att hålla detta husdjur, men getter saknades endast vid Fallebotorp, Kvarngården, Källeryd och Libbekulla. Att folket mycket segt vidhåller gamla sedvänjor, kan man finna deraf, att detta husdjur funnits i socknen ända in i vår tid.

7) Det äldsta sättet att rödja mark har varit med *svedjande*. Det äldsta åkerbruket härstädes var således *svedje-lands-bruk* och dylika svedjor funnos i socknen åtminstone ända in på 1870-talet.

Carlarum. Oxar 2, Stutar 1, Kiör 5, Quigor 4, Hästar 1, Gettre 3, Fåår, 4, Swin 3, Åker 4 tn (tunnor), Swedia 1 tun. *Libbakulla*. Stutar 1, Kiör 2, Hästar 1, Fåår 2, Åker 2 tn. *Dabbakulla*. Oxar 2, Stutar 1, Kiör 3, Quigor 2, Skiut 1, Gettre 3, Risbijt 1) I, Fåår 6, Swin 1, Åker 3 tunnor. *Ibid: Jnhysman*. Kiöör 2, Fåår 3. *Mölakulla*. Stutar 1, Kiöör 3, Gettre 5, Fåår 4. *Ibid Jnhysesman* Kiöör 1, Skiut 1. *Botolph j Mälingarum*. Stutar 1, Kiör 2, Quigor 1, Hästar 1, Fölla (ungmärr) 1, Gettre 5, Fåår 3, Swin 1, Åker 4 tun(n)or. *Jbid Jnnesman*. Foola (ungmärr) 1, Åker 2 tunor. *Nils j Skinneshult*. Kiör 2, Gettre 4, Åker 1 1/2 t., Swedia 1/2 t. *Hundakulla*. Oxar 2, Stutar 1, Kiör 9, Hästar 1, Skiut 1, Gettre 10, Fåår 8, Swin 2, Åker 4 tnr, Swedia 1/2 t., Unga(vin) 1. *Lönghult*. Oxar 1, Kiöör 5, Quigor 1, Hästar 1, Gettre 6, Ung: 2, Fåår 4, Ung: 1, Swin 1, Ung: 2, Åker 3 1/2 t. *Hökhult*. Stutar 2, Kiöör 1, Quigor 1, Folia (ungmärr) 1, Gettre 3, Ung: 1, Fåår 2, Ungf: 1, Ungswin 1, Åker 2 t. *Swen j Kroxhult*. Oxar 1, Stutar 1, Kiöör 6, Quigor 3, Skiut 1, Gettre 6, Ung: 2, Fåår 8, Swin 2, Unga: 3, Åker 3 1/2 tnr, Swedia 1/2. *Jon ibidem*. Oxar 1, Stutar 1, Kiöör 3, Quigor 1, Folla, yngmärr 1, Gettre 8, g(aml), Fåår 4, Åker 1 1/2 t., Swedia 1/2 t. *Jngärd ibid Jnnesq*: Kiöör 1, Får 2. *Trähult*. Kiöör 3, Quigor 1, Hästar 1, Skiut 1, Gettre 8, Fåår 2, Unga: 1, Swin 1, Åker 2 t., Swedia 1/2. *Ibid Innesq*: Kiöör 1. *Jon j Fallaboo*. Stutar 3, Kiöör 4, Quigor 1, Hästar 1, Fåår 6, Ungf: 2, Swin 1, Unga: 4. Åker 4 t., Swedia 1/2. *Erich ibidem*. Oxar 1, Stutar 1, Kiöör 5, Quigor 1, Foola 1, Gettre 7, Ung: 4, Fåår 4, Ungf: 2, Swin 3, Åker 2 t. *Fallabotörp*. Oxar 1, Stutar 1, Kiöör 4, Häst 1, Fåår 4, Ungf: 2, Swin 2, Unga: 1, Åker 1, Swedia 1/2 t. *Kiällarydh*. Oxar 1, Kiör 3, Fåår 3, ungf:, Stunt 1, Skiut 1, Swin 1, Unga: 2, *Jbid Jnnesq*: Koo 1. *Erich j Biälbo*. Stutar 2, Kiöör 4, Quigor 2, Hästar 1, Gettre 5, Ung: 3, Risbijt 1, Fåår 7, Ungf: 3, Swin 3, ung:, Åker 2 t., Swedia 1/2 t. *Rostorp*. Oxar 5, Stutar 3, Kiöör 11, Tiur 1, Foola 2, Skiut 1, Gettre 12, Ung: 5, Fåår 8, Ungf: 4, Swin 4, ung:, Åker 4 t., Swedia 1/2, Risbijt 4. *Querne-gårdh*. Oxar 1, Stutar 1, Kiöör 6, Quigor 1, Hästar 1, Skiut 1, Fåår 5, Ungf: 2, Swin 2, Unga: 2, Åker 2 t. *Siöända, Jnnesq*: Kiör 1. *Olar j Malgiölehult*. Oxar 2, Stutar 2, Kiör 8, Quigor 2, Foola 1, Gettre 8 g(aml), Ung: 4, Risbijt 2, Fåår 6, Swin 2, Åker 4 t. *Måns ibid*: Stutar 1, Kiör 3, Quigor 1, Skiut 1, Gettre 3 Ung: 4, Risbijt 2, Swin 2, ung:, Åker 4 t. *Birge ibid*. Kiöör 2, Fåår 2, Swin 1. *Frelsehemman. Bodarum*. Oxar 2,

1) *Risbijt*, ordagrant *risbitare*, årsgammal bock. I andra munarter betydde äfvenledes detta ord, en två års gammal oxe.

Stutar 1, Kiör 6, Quigor 3, Skiut 1, Gettre 8, Ung: 4, Fåår 5, Ungf: 3, Swin 1, Unga: 3, Åker 2, Svedia $\frac{1}{2}$ tun(no)r. Bråbygd ähr W. Carl Jönssons Ladegårdz bonder vnder råå och röör till Bråhult effter hans förmälning. **N. C.** (sigill). Olar j Malgiöllehult, länszman. Birge j Banchult. Swen j Calarum. Pär j Bodarum. Lasse j Brånäss. Jon j Bråboo. Swen j Kroxhult.

Sammanräknas antalet af hvarje slag blir summan ungefär följande: Oxar 25, stutar 27, tjur 1, kor 115, kvigor 26, hästar 22, fölunger 8, får 107, lamm 24, getter 108, bockar 10, kid 29, svin 24 och grisar 29, summa: cirka 555 husdjur ¹⁾ i hela Kristdala s:n utom Bråbygden.

Hurudant ett lagfartsbevis på 1600-talet utfärdades visar följande utdrag ur domboken för ljust och Tunalän:

1640.

25. *Samma Dag*h (22/9) *framladhess Wellb:ne Carll Jönssons* giffne köpebreff, aff *Dato* (1)626 förmäländess ath han hadhe vplåtit och såldt Nilss Håkansson Systertorpz Skathegårdh som han hade köpt, afif Päder Sillkelock, för swenske ppr (100) D: Hwilke penningar han bekiendhe hafwa bekommit Hwarföre han affhände sigh och sine Arffwom, och tillägnade be:te Nilss Håkansson och hanss Arffwingar, så födde som ofödde till Hwerdeligh Laagfången egendom, och ähr samma skathegårdh Laagstånden och Laagbuden som Laag säger, Ty Dömbdess köpet fast med Häradzhöfdinge Dombrot.

1) I trakten funnos dessutom följande »Diur»: älgar, hjortar, hundar, rågetter, lodjur, råfvar, harar, bäfrar, uttrar, mårdar etc., men sällan några björnar. (*Salvius*: Saml. om Småland. Handskr. i Kongl. Bibl.)

2) Tingsstället i Tunaläns härad var till omkr. 1730 Krokstorp i Misterhults s:n, men efter den tiden har det varit i Ishult i Tuna s:n.

VI. Om befolkningen, dess språk, vidskepliga föreställningar samt seder och bruk.

Folkmängden var 1740 omkring 1200 personer. År 1771 nådde den upp till 2000, år 1835 till 3000 och 1856 till 4000 personer. Folkmängden var störst år 1866, då den utgjorde något öfver 4200 personer. Efter den tiden har emigrationen till Amerika tagit sådan fart, att folkmängden nästan hvarje år minskats. Minskningen var störst åren 1868 och 1869, ty under det förstnämnda året utvandrade till Amerika 161 och under det sistnämnda 232, alltså under två år nära 400 personer. Under de följande åren fortgick emigrationen, dock med lägre siffror. Högsta siffran kommer sedan på året 1882, då 100 personer utvandrade. Efter år 1893 har utvandringen betydligt minskats och utgjort blott ett tiotal hvarje år. Utflyttningen från församlingen har dock fortgått lika stark äfven under dessa sista åren, förnämligast till städerna, beroende af den brist på arbetsfolk, som öfverallt i vårt land efter dem åstadkommit så stark efterfrågan. Därför har folkmängden allt fortfarande gått tillbaka med omkring 30 hvarje år, så att den på 32 år minskats med nära 900 personer. Efter att hafva år 1869 åter nedgått under 4000, utgör den, ehuru hemmanet Äsjögle, som vid dess öfverflyttning tillförde församlingen 130 personer, nu äfven medräknats, vid 1899 års slut blott 3457 personer ¹⁾).

Befolkningen i denna såväl som i kringliggande socknar har nog i gamla tider varit behäftad med åtskilliga lyten, som gjort den illa beryktad. Så t. ex. påstår en författare ²⁾, att »Hvena och »Krigsdala» socknar i äldre tider varit vanryktade för en illasinnad och högst tjufaktig befolkning, från hvilken vanart icke ens den största förmögenhet kunde afhålla». Detta yttlande härleder sig nog där af, att den småländska snikenheten väl stundom kunnat förleda dem att icke alltid vara samvetsgranna med afseende på medlen, när de kunde tillvinna sig något. Sedan länge tillbaka har ock rådt en inbördes afundsjuka och osämja mellan grannsocknarna i denna ort. De hafva sinsemellan gärna velat nedsätta hvarandra, och inom hvarje socken har man sökt

1) Meddelande af prosten Ch. Meurling.

2) *Ahnfelt*: anf. st. s. 346.

intala sig och andra, att grannsocknens befolkning är sämre än den man själf tillhör. Det har därför också varit vanligt att gifva hvarandra hvarjehanda öknamn, när man fann tillfället passande. Så plägade man kalla folket i Kristdala »roflackar», i Tuna »tornbaggar», i Hvena »hårkrankar», i Döderhult »sillenackar» o. s. v., och ofta vid marknader, beväringsmöten eller andra folksamlingar öppnades slagsmålen mellan de olika socknarnas slagskämpar på det sätt, att man med dessa tillmålen retade hvarandra. Förhållandet mellan de olika socknarna har dock i senare tider blifvit vida bättre, och i mån af stigande upplysning hafva dessa gamla fel i betydlig grad aftagit.

Af forntida seder och bruk finnes numera icke mycket kvar ¹⁾, hvilket man dock skulle vänta, eftersom församlingen än i dag till följd af dåliga kommunikationer har jämförelsevis mindre beröring med andra orter.

Talspråket inom socknen utgöres af en blandning af högsvenskan och småländskan. Det ljuder lent, men för ovana öron mindre behagligt. Språket har icke småländskans bråkande, skorrande (rrr) och diftongfulla (au, ou) ljud, men ej heller högsvenskans rena och klara uttalsljud. Särskildt behandlas vokalen *a* på ett konstigt sätt: *A* i slutet af ord uttalas som *e*, t. ex.: *tale* — *göre* — *klocke*, i st. f. *tala*, *göra*, *klocka*. *A* midt uti ett ord (särskildt i substantiverna) uttalas med en dragning åt *ä*, såsom i *varg*, *marknad*, som uttalas nästan: *värg*, *märken*. Däremot uttalas *ä*, särskildt framför *r*, med ett ljud, som närmar sig *a*, såsom *markvardig*, *harlig*, *arlig*. En del öfriga vokaler dela samma öde i afseende på uttalet. Så t. ex. uttalas *ö* ofta som *y*, t. ex. *bysse*, *mysse*, i st. f. *bössa*, *mössa*. I afseende på konsonanterna är vanligt, att särskildt bokstafven *g* i slutet af ett ord uttalas lent äfven efter vokal, t. ex. *noj*, *skoj*, *väj*, i st. f. *nog*, *skog*, *väg*. Att allmogen är mindre nogräknad med verbernas pluralisändelser, är här likasom på de flesta orter vanligt, men däremot har den ett förunderligt fint öra för de inhemska substantivernas kön. Den säger *e* (= *en*), *mi* (= *min*) framför feminina ord och misstager sig därvid nästan aldrig på det rätta könet.

Bland de ganska många egendomliga ord, som användas i talspråket och hvilka naturligtvis äfven, åtminstone delvis, förekomma i de omkringliggande socknarna, må här anföras: 2) anfasligt (förfärligt), *anka* (ångra), *ankerknyla* (fotknöl), *annlid* (långsluttande backe), *ansyrs* (motsols), *anter* (driftig), *bråna* (svedjeland), *buttöre* (kådig topp af furuträ), *davål* (eg. dagvard = frukost), *dråse* (en hög, t. ex. af tröskad, oremsad säd), *enveten* (envis), *flo* (golf

1) Se vidare härom hos *Hazelius*: anf. st.

2) De, som önska erhålla en fullständigare kännedom om för provinsen egendomliga ord, hänvisas till *Rääf*: anf. st. II, s. 4—105. — *Hyltén—Cavallius*: Vocabularium Vaerendicum. — *Linder*: anf. st.

i ett fähus), *flöja*, (taga språng, hopp), *flöt* (grädde), *forveten* (nyfiken), *frahatt* (fradga), *färas* (hålla oväsen, bullra), *fäskag* (förbindsel), *gana* (gälen, hals, strupe på en fisk), *gnie* (springa), *harmgirig* (ifrig), *harfle* (linka, halta, ragla), *herraty* (förträffligt, utmärkt), *hia* (draga efter andan), *hie* (uselt näste, dåligt folk), *horfva* (inhägnad, liten skogshage, åker eller äng), *hven* (ofruktbar mark), *hång* (stänger som hänga på tak för att fasthålla halmen), *hårkranke* (harkranke, mygga), *iden* (flitig), *illbatig* (gensträfvig, trög), *kampas* (kappas, täfla), *katig* (styf, duktig), *kassig* (egenvillig), *kifta* (flämta), *klåk* (bördig, frodig), *klef* (ställa i en backsluttnig där man kan åka eller rida uppför), *klåen* (skabb), *knabbe* (pinne, gren), *knafre* (vred på en dörr), *knaka* (trycka ned), *komt* (brådt), *krettel*, (körtel, bulnad, svulst), *krumsen* (frusen), *krösa* (lingon), *kåna* (spån, hyfvelkåna, hyfvelspån), *lef* (aflångt julbröd), *liksen* (dugtig), *longe* (redan), *lämning* (sånggåfva), *mess* (gnabbas, retas), *nunne* (nyligen), *onatic* (ostyrig, okynnig), *os* (rinnande vattendrag, t. ex. källos), *oår* (missväxtår), *pase* (en, som drar huden af hästar), *pyske* (troll, dvärg), *raffel* (stryk), *simme* (litet snöre), *skogstippa* (skogsrå), *skrappa* (skryta), *snappsäck* (ficka), *snåppe* (skynda), *snäggen* (sträng, skarp), *stabbe* (kubbe, stubbe), *stam* (kvarstående ändarna efter skuren säd), *svej* (spö, ris), *svalen* (lat, trög, loj), *svång* eller *svången* (hungrig), *svången* (veka lifvet), *sånka* (samka, leta ihop), *säcken* (dyster, melankolisk), *tidrådig* (nyckfull), *tvet* (afskild inhägnad mark, sticka vid vedhuggning), *tyen* (granntyckt), *tyäten* (kinkig), *vånne* (bry sig om), *ångla* (meta), *örla* (svindla), *ösleten* (en, som sliter mycket kläder).

Skrock och vidskepelser. 1)

Allmogen i vårt land har i allmänhet varit mottaglig för vidskepliga föreställningar eller s. k. skrock. De föreställningar af dylik art, som i allmänhet bland den småländska allmogen vunnit insteg i folktron, hafva äfven inom Kristdala varit både kända och trodda. Så t. ex. är det icke någon okänd sägen, att man aldrig får stiga öfver ett barn, som ligger eller kryper på golfvat, utan att gå samma väg tillbaka, ty i annat fall stannar barnet i växten, samt att, om barn leka med elden, få de svårt att hålla sitt vatten. Likaledes har man i forntiden på grund af gamla sägner haft den föreställningen, att om någon nyser, då något omtalas, besannas det, äfven om det är aldrig så orimligt, att om man vid åtandet får något i vrångstrupen, beror detta på andras missunsamhet, att om man möter sopor i dörren, blir man ej gift det året, att om man går för att meta, man då ej bör omtala det för någon eller låta någon veta antingen man får mycket eller litet fisk, och ej heller klifva öfver metspöet, ty då nappar ej fisken. Äfven var man fordom mycket noga med att

1) En del af dessa uppgifter finnas anförda af *M. Jonsson*: anf. st.

ej stå på en stenhäll och svänga sig rundtomkring eller göra samma sak omkring något annat löst föremål, ty den, som kom att gå öfver det stället, där det skett, utan att spotta för sig, skulle då få »solsteget» i ögonen. Likaså iakttog man att ej lägga sig eller gå öfver ett ställe, där en häst tumlat sig, utan att först spotta för sig och ej heller lägga eller sätta sig på marken, innan man först spottat för sig, emedan man annars kunde råka ut för sjukdomar. Man var fordom också mycket rädd för »onda bettet», som man trodde kunna skada dem, som badade. Torndyfveln, vanligen kallad »tornbaggen«, föreställde man sig vara ett lyckobringande djur. Om man såg en sådan ligga på ryggen och hjälpte honom på fotter, så skulle man få sju synder förlåtna. Af Jungfru Marie nyckelpiga (coccinella) hämtade man spådom om väderleken genom att sätta henne varligt på handen och med orden: »Jungfru Maria nyckelpiga, flyg, flyg! I mor'n blir det vackert väder», uppmanade henne att flyga. Om hon då gjorde detta, så blef det vackert väder följande dag. Kattor, äfvensom ekorrar, svin och skator ansåg man icke vara något godt att möta eller se begifva sig öfver vägen, när man skulle gå någonstädes. Då höll man det vara bäst att vända om först som sist. När man första gången om året hörde göken gala, sökte man taga noga reda på det väderstreck, hvarifrån man hörde honom och trodde man sig däraf kunna sluta till, hvad som under året skulle komma att hända. Af antalet gånger göken gol utan uppehåll, menade man sig kunna få svar, antingen huru länge man skulle få gå ogift, eller hur många år man hade att lefva. Uf- och uggleskrik öfver hustaken trodde man hebåda dödsfall.

Att spöken funnos, ansåg man vara alldeles klart. Såg man ett sådant, skulle man tå till påföljande dag, annars hade man sjukdom att vänta, hvilket kallades att blifva »gastkramad». Om dylika spöken trodde man, att de kunde spela folk hvarjehanda spratt, såsom t. ex. att de nattetid kunde skrämman hästarna eller att de kunde hänga sig bakpå vagnen, som då blef så tung, att hästen knappt förmådde draga och därigenom blef svettig och utmattad samt skälfvande i alla leder. Körkarlen borde då stiga af, taga af hästen betslet och helst spotta däri samt se hästen mellan öronen.

En sorts spöke var enligt folktron *vården* (vå'n, vålnaden). Den ansågs vara en ande som följde människan, hvar hon gick, men som äfven kunde aflägsnas från henne och då förnams till och med af andra. Man trodde, att den äfven kunde göra sig förnimbar på annat sätt särdeles genom buller, fotsteg, ryckningar i dörrarna o. s. v. samt att somliga personer hade starkare vård (vålnad) än andra.

Att dylik vidskepelse icke varit utmärkande för en enstaka socken, utan förefunnits bland större delen af vårt folk, kan man se däraf, att i Svebilii gamla katekes (af 1702) läses följande:

»Huru och på hwad sätt skeer sådan Afgudadyrckan?

På åthskilligt sätt: Såsom, tå man tillbeder Sool, Månan ock Himmelens Häär; Englar, afsombnade Helgon, Helgonens Beläte och Aflefwor, eller, söker Hjelp af Diefwulen och hans Wärcctyg, såsom Trollfack or, Löfjerskor, Skogzrå, Siöråå, Tomtegubbar och mehra sådant!»

Det är heller icke obekant, huru från släkte till släkte fortgingo berättelserna om *trollpackor*, som under dymmelveckan på ugnskvastar genom skorstenen gjorde färd till »Blåkulla» och om troll, som kunde »skämma» hus, ladugårdar och kreatur, och med hvilka vissa personer ansågos kunna stå i förbindelse. Dylikt skrock kan till och med ännu påträffas hos en del personer. Man talade fordom äfven om och trodde på *jättar*, som kastade stenar mot kyrkoklockor, *skogsrån*, som förde människor vilse i skogen, hvarvid man borde vända ut och in på tröjan eller mössan för att hitta hem, *sjörån*, som isynnerhet vid midnattstid kunde vid kvarnar och sågar stämma vattnet och stanna verket, hvarför man borde undvika att låta verket vara i gång vid den tiden, samt *tomtegubbar*, som voro små alnslånga gubbar klädda så, som man ofta får se dem utmålade i böcker, och hvilka man trodde kunna bringa lycka i huset. Den stigande upplysningen har så småningom ur folktron aflägsnat dessa och andra vidskepliga föreställningar. Ännu kan man dock påträffa åtskilliga, som »söka klokt» och anlita personer, hvilka föregifva sig kunna under hvarjehanda hokus pokus »läsa bort» sjukdomar och lyten från människor och kreatur. Ja, t. o. m. under 1800-talets sista år (Juni 1899) ¹⁾ blef en gumma från Kristdala ihjälstängad af en tjur hos en förmögen hemmansägare i Döderhults s:n, till hvilken hon blifvit kallad för att »läsa bort» sjukdom från kreaturen.

Äfven andra forntida seder och bruk hålla på att försvinna. Klädedräkten drages så småningom till likhet med den på andra håll brukliga. Den för Kristdalabon sedan långt i forntiden egendomliga korta vadmalströjan ²⁾ får man dock ännu se ganska ofta. Däremot hafva de gamla kullmössorna, som af äldre kvinnor fordom brukades vid högtidliga tillfällen, nästan alldeles försvunnit. Enkelheten i klädedräkt, ehuru den har svårt att kunna uthärda kampen mot tidens påträngande kraf, har dock här ännu någorlunda bibehållit sig. Fracken har ännu icke kommit in bland allmogens män, ej heller de moderna hattarna bland allmogens kvinnor. Men den tid är nog icke långt borta, då andra seder komma. De nu ofta från Amerika hemvändande emigranternas lysande utstyrsel, som stundom är rent af löjeväckande, synes nog för de unga kvinnorna vara mycket tilldragande. De gamla stora bondkalasen hafva visserligen icke upphört, men hafva dock

1) Meddelande af prosten Ch. Meurling.

2) *Craelius*: anf. st, s. 411.

ej tillnärmelsevis den utsträckning, som de fordom hade. Vid barndop förekomma de blott i enstaka fall och vid bröllop äfven mycket sällan, barndop och kyrkotagningar skedde fordom alltid i kyrkan. Vanligen döptes barnet söndagen efter dess födelse och fördes äfven i det svåraste väder till kyrkan samt kvarhölls där under hela gudstjänsten äfven i den starkaste köld. Kyrkotagningen skedde vid kyrkdörren, men efter 1854 vid altarringen. Under 1870-talet drogos dessa förrättningar alltmera från kyrkan och efter 1880 hafva de nästan aldrig där förekommit. De ske i prästgården eller ock passar man på, då pastor har någon resa ute i socknen. Detta har haft till följd, att äfven bruket af faddrar till en stor del upphört. Ej sällan bära föräldrarna själfva sina barn till dopet. Äfven brudparen vigas nu mestadels i prästgården, någon gång i hemmen. Den gamla brudkronans tyngd gjorde, att den kom nästan alldeles ur bruk. Den nya brudkronan, som anskaffades 1891 och är af mera nätt och stilig form, blef under de första åren använd af många, men har sedermera sällan varit i bruk. Detta torde dock bero därpå, att bröllopet nu sällan firas i hemmen och aldrig i kyrkan. Vid begrafningar förekomma ännu de stora folksamlingarna och de stora kalasen. Man skulle anses icke tillbörligt hedra den aflidne, om man uraktlåte att så anordna begrafningen. Gästerna samlas i tidigaste morgonstund och följa liket till kyrkogården samt medfölja sedan åter till sorgehuset. Fordom var sed, att liket skulle bäras hela vägen, och åtskilliga olycksfall, när vägen var isbelagd, lär hafva därvid förekommit. Man kom sig dock icke för att öfvergifva denna sed, förrän det på allmän sockenstämma 1831 beslöts, att liken skulle få köras till kyrkan. Ännu är här den seden bibehållen att öfver h var je graf sätta ett kors, å hvilket på en »bräcka» af bleck den aflidnes namn samt födelse- och dödsdag äro antecknade. Dessa kors utgöra visserligen icke någon prydnad för kyrkogården, men de visa dock under en mansålder, hvar den aflidnes graf är belägen. Större och mindre grafmonument af sten hafva på de sista åren här och där blifvit resta. Vid själfva jordfästningen gå präst och klockare först, därpå den som bär stafven (korset), sedan bäres liket och så kommer likföljet, allt under pågående ringning. Sker jordfästningen på söckendag, börjar ofta ringningen, då liktåget kommer inom synhåll från tornet. Den gamla seden, att psalmen sjöngs under gåendet till grafven, öfvergafs på 1860-talet. Nu börjas och avslutas akten med psalmsång vid själfva grafven. De gamla personalerna upphörde omkring 1860, då i följd af den religiösa väckelse, som vid denna tid trängde fram bland folket, de blomstermålningar, som i dessa personalier vanligen gjordes äfven öfver dem, hvilkas lif gömde många mörka skuggor, icke längre ansågos tillbörliga. Griftetal förekomma nästan aldrig, men däremot plägar nuva-

rande pastor, när ett dödsfall tillkännagifves i kyrkan, omnämna den aflidnes yttre familjeförhållanden.

De gamla husförhörskalasen förekomma numera blott i några få rotar. Sedan husförhören blifvit förlagda till skolhusen, hafva kalasen småningom af sig själft upphört. Fordom var eljest vanligt och betraktades såsom en skyldighet, att rotens hemmansägare i tur och ordning hade husförhören, därvid hela rotens personal, små och stora, skulle inbjudas. Matsedeln, som hvarken smaksinnet eller dietens kraf synes hafva fått bestämma, var alltid densamma och utgjordes af 10 ä 12 starka rätter samt följdes med sådan noggrannhet, som om den hade varit i lag påbjuden. Den myckenhet af mat, som vid dessa tillfällen förtärdes, var så stor, att det nu nästan förefaller sagolikt. Äfven där hus förhörskalase ännu förekomma, hafva de till matkvantiteten betydligt inskränkts. Husförhören hållas på hösten och vid samma tillfälle försiggå de till mantalsskrifningen erforderliga förskrifningarna. Vanligen inställa sig då också rotens beväringmän för att hos pastor få lämna adressanmälan till mönstringen, vid hvilken sedan blott några få pläga personligen inställa sig.

VII. Jordbruk och binäringar.

Den naturliga ängen bildar en ganska stor procent af arealen i förhållande till den odlade jorden ¹⁾. Den utgöres nämligen till ej ringa del af busk- och trädbevuxna hagar, hvilkas stenbundna beskaffenhet i hög grad försvårar och stundom nästan omöjliggör lönande nyodlingar. Dessutom bildas den naturliga ängsmarken af utmed vattendragen befintliga sanktrakter, hvilket numera till en del af hjälpts genom sänkningar af sjöar och vattendrag, ehuru i mindre skala. Senast 1898 beslöts att sänka sjön Hummeln för en kostnad af 3,000 kr., genom hvilken sjösänkning stora vidder komma att göras fruktbärande ²⁾. Den till odling tjänliga högländare marken är numera ganska begränsad, sedan snart sagdt nästan all dylik jord genom befolkningens flit och ihärdighet redan blifvit uppbruten till åker. Nyodlingar måste fördenskuil verkställas på ännu ej utdikade mossar och kärr samt isynnerhet på de mångenstädes vidsträckta, naturliga ängsmarkerna utmed vattendragen.

I afseende på den odlade jordens beskaffenhet påträffas leran här ganska ofta. Den växlar från den mest styfva beskaffenhet till verklig lättlera. Sanden är af mycket olika finhetsgrad och dess halt af lerslam och järnoxidhydrat är ytterligt föränderlig och bördigheten i ej oväsentlig grad här af beroende. Krosstensgruset har äfven här i socknen blifvit föremål för odling, och om det ej visat så särdeles framstående bördighet, lämnar det dock i allmänhet mycket säkra och ganska tillfredsställande skördar. Säden mognar tidigt, lider i allmänhet ej af stark nederbörd, och endast de mycket torra försomrarna inverka ogynnsamt. Missväxt på dylik mark torde likväl höra till undantagen. Odlingens vidare utbredning är dock mycket begränsad till följd af blockens och småstenarnas talrikhet. Rullstensgruset är på grund af sin mekaniska sammansättning (groft, stenigt och med en ringa mängd finjord) i allmänhet föga tjänligt till odlingsmark. Det odlas likväl härstädes och under ej allt för torra somrar lämnar detsamma dock något så när tillfredsställande

1) Praktiskt geologiska undersökningar inom Norra delen af Kalmar l., s. 24, 28, 29 m. fl.

2) Oskarshamns-Posten 1898 n:o 72.

skördar, företrädesvis af potatis, råg och hafre. Sandjorden, som här förekommer, äger sålunda en ganska växlande sammansättning, så väl hvad dess finhetsgrad som naturliga bördighet vidkommer. Inom vissa områden hvilar sanden på lera, hvaraf bland annat blir en följd, att då den förras mäktighet ej är allt för stor, grundvattenståndet ej sjunker till större djup, än att växtrötterna kunna erhålla behöflig fuktighet. Sandens ringa halt af fosforsyra har den numera allt allmänare och rikligare gödningen så väl med kreaturspillning som konstgjorda gödningsämnen af hjälpt, så att rikare och säkrare grödor oftast äro att påräkna. Leran, i sig själf af jämförelsevis ringa utbredning, täckes ofta af sand och yngre aflagringar, så att verkligt styf och svårblandad lera är ganska sällsynt. Den fordrar visserligen betydligt större möda och påpasslighet för att gifva rika och säkra skördar än t. ex. sandjorden, men rätt brukad visar den sig vara mycket fruktbar och kan medelst påförande af torfdy i flera hänseenden förbättras. På denna jordmån trivas hvete och korn ganska godt, ehuru hveteodlingen dock är ganska mycket begränsad.

Mossarna och kärren, som härstädes förekomma, äga i allmänhet hvar för sig ringa ytutbredning. De hafva vanligtvis en i förhållande till längdutsträckningen ringa bredd och begränsas oftast af mer eller mindre branta berg eller krossgrusmarker. Dyjordens naturliga fruktbarhet är ej ringa, och då numera mossarna mångenstädes behandlas med för dem lämpliga gödningsämnen såsom kalialter och superfosfat, eller medelst påföring af grus, sand eller lera, lämnar deras afkastning föga eller intet öfrigt att önska. Man kan således påstå, utan att göra sig skyldig till öfverdrift, att bördigheten är ganska stor, blott åkern skötes rätt.

Jordens skötsel står dock ingalunda tillbaka framför andra närliggande socknars, och särskildt bör påpekas, att äfven de mindre jordägarne och torparne i allmänhet sköta sin jord på ett efter deras tillgångar tidsenligt sätt och äga äfven vanligen lämpliga redskap för sitt jordbruk. Till väderlekens växlingar och öfriga förhållanden, som gestalta sig olika under olika år, tages nu mera hänsyn än till almanackan och bondepraktikan.

Den naturliga ängens stora areal i förhållande till den odlade jorden och den betydliga del af den sistnämnda, som är besådd med foderväxter, häntyda på, att *boskapsskötsel* bildar en betydelsefull länk i hushållningen. De vidsträckta utmarkerna, som ej utan stora kostnader kunna odlas, lämna visserligen ett föga rikligt, om och tillräckligt bete, för att uppfödandet af ungkreatur skall vara lönande.

De 1) förnämsta näringsgrenarna inom socknen torde vara boskapsskötseln och *skogsafverkningen*. Boskapsskötseln bedrives

1) Meddelande af prosten Ch. Meurling.

dock icke här på det sätt, att man söker uppbringa sin ladugård till bästa stånd och tillgodogöra sig mjölkafkastningen, utan i stället uppföder man mest ungkreatur, som sedan vid marknaderna försäljas. Bonden finner detta vara den förmånligaste utvägen att på en gång få en samlad styfver. Han anser sig vara hänvisad till en dylik art af boskapsskötsel, emedan de ofta rätt goda beteshagarna till en stor del ligga aflägsset från gården och omöjliggöra den dagliga mjölkningen. Mjölkauskastningen blir därför ganska ringa och man följer ännu i allmänhet den gamla metoden att hålla flera kreatur än gården mäktar föda och därför svältföder dem. Ja, många sälja sin säd på hösten för att då få in penningar och måste sedan på våren köpa föda åt både sig och kreatur. Den naturliga gödningen från ladugårdarna har man ännu icke här lärt att så tillvarataga som å andra orter. För att uppmuntra till en mera rationell boskapsskötsel har man sökt anlägga mejerier dels vid Kristdala kyrka 1892 dels i Bråbo 1894, men båda hafva efter några år måst nedläggas.

Skogsafverkningen har här såsom nästan öfverallt i vårt land gått skoningslöst fram. Genom pitpropsförsäljningen har äfven ungskogen tillgripits. Med sitt lilla jordbruk, understödt af måttlig skogsafverkning, har landtbrukaren nödtorfteligen kunnat hålla sig uppe. Huru ett efterkommande släkte, som genom den nuvarande misshushållningen med skogen beröfvas denna binäring, skall reda sig, kommer framtiden att utvisa. Utsikten är icke ljus. Tjärbränning förekommer på ett och annat ställe, men kolning, som i närgränsande Hvena s:n är mycket vanlig, förekommer här högst obetydligt. Åkerbruket bedrifves allmänt till husbehof med få undantag. I följd af jordens stenbundenhet finnas högst få vidsträckta åkerfält och därför kunna icke de sånings- och skördemaskiner, som nu alltmera kommit i bruk, här användas. Konstgjorda gödningsämnen hafva på senare tid begynt anskaffas dock ännu alltför sparsamt.

Trädgårdsskötseln är ringa. För den i Sevede härad högt uppdrifna odlingen af körsbärsträd finnes i allmänhet här föga passande jordmån.

Snickerislöjden är inom församlingen mycket allmän. I de flesta jordägares hem äro sönerna kunniga i denna slöjd och genom att under de långa vinterkvällarna syssla härmed skaffa de sig en icke ringa binäring. Många hafva också snickeriet utslutande till sitt yrke.

Den kvinliga vinterslöjden, som varit linne- och ylle-spånad, har däremot i senare tider blifvit af allt mindre betydelse. *Jakten* är icke heller af någon betydenhet och idkas i allmänhet mera för nöje än nytta. Det hufvudsakligaste villebrådet utgöres af harar, tjädrar, orrar, raphöns och sjöfågel. *Fisket* är ej heller lönande. Att göra något för fiskets upphjälpande har man ännu icke tagit sig för. En del sjöar innehålla järnmalm och fordom

plägade man om vintern upptaga och afsätta sådan. Socknens befolkning har således icke tillfälle att skaffa sig stora inkomster, men den småländska förmågan att kunna lefva sparsamt gör, att den reder sig, och att det ekonomiska välståndet i denna socken icke är mindre än i andra omkringliggande socknar.

Slutligen må anföras några statistiska uppgifter: Enligt 1899 års taxeringslängd utgör värdet, af den jordbruksfastighet, för hvilken bevillning erlägges, 1,674,400 kr. samt af den staten tillhöriga fasta egendomen 67,500 kr. och således värdet af all jordbruksfastighet inom socknen 1,741,900 kr. I samma års taxeringslängd upptages värdet af all annan fastighet, för hvilken bevillning erlägges, till 128,600 kr. samt värdet af de fastigheter, som tillhöra kommunen eller annan menighet till 83,000 kr. (kyrkan 60,000 kr. samt sockenstuga, fattighus, nio skolhus och ett bönehus 23,000 kr.) och således värdet af all sådan fastighet till 211,600 kr. Enligt *Bidrag till Sveriges officiella statistik: Jordbruk och boskapsskötsel XXXIII (Kalmar l. N. hushållningssällskaps område, s. 2)* skulle socknens ägovidd (utom vatten) vara 18,195 hektar, däraf träd-, humle- och kålgårdar skulle vara 22, åker och annan odlad jord 1,698, naturlig äng 2,036 och skogbärande mark 10,265, allt hektar. I afseende på den odlade ägoviddens användning uppgifves, att med höstsäd odlades 443 hektar; med vårsäd: stråsäd respektive 495 och baljväxter 17; rotfrukter: potatis 140 och andra rotfrukter 7; spånadsväxter 7; gräs- och andra foderväxter 172 samt att i träde legat 417, allt hektar. Angående utsäde och skörd uppgifves, att utsäde af höst-hvete varit 50, skörd 315; höstråg: utsäde 1,138, skörd 7,460; vårhvete: utsäde 10, skörd 75; vårråg: utsäde 45, skörd 230. — Årslönen för en dräng i husbondens kost utgör omkring 167 kr. och för en piga 86,50 kr.

Huru föga pålitliga dessa den officiella statistikens uppgifter äro, behöfver väl emellertid icke påpekas.